

Одеська рецептивна франкіана наприкінці ХІХ – на початку ХХІ ст.: періодизація, динаміка, особливості

Автори аналізують проблеми реценції франкознавства в Одесі в період від кінця ХІХ до початку ХХІ століть в контексті з домінуючими ідеологіями політичних режимів, з усвідомленням історичного процесу як детермінованого взаємодією і взаємовпливом політичних режимів в історичному часі і просторі.

Ключові слова: *Іван Франко, Одеса, франкознавство, франкіана, реценції, політичні режими.*

Valery Levchenko, Galina Levchenko

Odessa receptive frankiana in the late XIX – early XXI century: periodization, dynamics, features

The authors analyse the problems of reception frankoznavstvo in Odessa during the period from the end of the XIX century to the beginning of the XXI centuries in the context of the dominant ideologies of the political regimes, with the knowledge of the historical process as a deterministic interaction and mutual influence of political regimes in a historical time and space. The key message of the Studio is not simply the recording of facts concerning the reception of the figure of I. Franko, and the understanding of the reasons for the treatment of biography and works of the writer, to see the historical value of this Ukrainian phenomenon, which as we know, was identified with the idea of national progress and to find him a place in the philosophy of history of each individual historical period. In this case, the question regarding Odessa receptive frankiana is not in the plane of the empirical research in the field of philosophy of history, which is a universal Toolkit for understanding any aspect of world history, its time and space, the General progress of development. The appeal to an array of domestic criticism literary reception confirmed the hypothesis that formed the systemic nature of Imperial, national liberation, Soviet, Romanian-German and national-sovereign frankoznavstva, which was manifested in the individual strategies, based on established scientific tradition, represented a wide range of studies that identify semantic richness, artistic identity and determine its place and importance in the history of world literature. In the assessment of intellectual activity of I. Franko, his researchers in the vast majority focused primarily on the «ideological rationale», the socio-political situation, clearly perceived «the latest trends» in science. Accordingly, they had nothing to expect any objective evaluations of positive reviews about graceful creativity of the artist, his truthful art images and problematic works in which the authors raised the question of revolutionary, class-struggle, socialist and national ideas. Analysis of the Odessa receptive frankiana specified period allows to make a conclusion about the importance of continuing the development of frankoznavstva, shipped new approaches to the idea of their different traits and characteristics. At the same time the variety of presented research strategies allows you to outline possible prospects of development of modern frankoznavstva, among which are intertextually, hermeneutical, textual, historical-comparative, historical-functional and other approaches.

Key words: *Ivan Franco, Odessa, frankoznavstvo, frankiana, reception, political regimes.*

Валерій Левченко, Галина Левченко

Одесская рецептивная франкиана в конце ХІХ – начале ХХІ в.: периодизация, динамика, особенности

Авторы анализируют проблемы рецепции франковедения в Одессе в период с конца ХІХ до начала ХХІ веков в контексте с доминирующими идеологиями политических режимов, с осознанием исторического процесса как детерминированного взаимодействием и взаимовлиянием политических режимов в историческом времени и пространстве.

Ключевые слова: Иван Франко, Одесса, франковедение, франкиана, рецепции, политические режимы.

“...ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіційних кордонів”.

Іван Франко

Іван Якович Франко (1856–1916) – визначна постать вітчизняної й світової історії та культури – поет, прозаїк, драматург, вчений, етнограф, фольклорист, історик, філософ, соціолог, економіст, журналіст, перекладач, громадсько-політичний діяч. Він належить до ко-

горги тих велетнів світової літератури, чиї твори відразу перекладалися на інші мови та збагатили українську і світову культури. Невичерпний внесок І. Франка в різні сфери інтелектуальної діяльності людства призвів до формування міждисциплінарної галузі наукового знання – франкознавства, яка займається всебічним вивченням його життєвого поступу та літературної спадщини, а на початку ХХІ ст. стала одним із потужних напрямів у вітчизняній науці, піднесеного зусиллями дослідників різних ділянок соціогуманітаристики та багатьох генерацій. Почавши формуватися одночасно з виходом у світ перших творів літератора, франкознавство й сьогодні зосереджено на вирішенні завдань – удосконалювати і збагачувати наукові уявлення щодо його творчості. Одним із сучасних способів їх рішення є рецептивний підхід до вивчення інтелектуальної спадщини літератора. На сучасному етапі одним з основних завдань франкознавства є вивчення питання наукової рецепції у вітчизняній та зарубіжній науці з урахуванням усіх особливостей сприйняття.

Одним з основних напрямів сучасного літературознавства та історії літератури є дослідження питань методології. Стан методологічної кризи, який характеризується відсутністю науково обґрунтованої і вивіреної типології в області наявної методологічної бази, актуалізує проблему створення методологічної парадигми, пов’язаної з вивченням особливостей рецепції творчості І. Франка у вітчизняному і зарубіжному літературознавстві та історії літератури. Науковий інтерес до даної теми обумовлений, по-перше, прагненням вітчизняних науковців виявити нові грані діяльності літератора; по-друге, необхідністю визначити особливості зарубіжних досліджень, які є складовою іншомовної (російськомовної, польськомовної, англійськомовної тощо) рецепції творчості українського класика з іншим контекстом сприйняття, аналізу і оцінювання творів, що корисно і повчально як доповнення і здебільшого є корекцією в деякій мірі упереджених інтерпретацій вітчизняних фахівців, як нагадування про сам масштаб інтелектуального таланта українського генія, творіння якого переживають його час, оскільки це не тільки відгук на злобу дня, а й формування певного коду філософії майбутніх українців; по-третє, рецепція його творчості у вітчизняному і зарубіжному літературознавстві на цей момент є настільки багата і різна в методологічному відношенні, що до теперішнього часу не піддавалася опису і систематизації, тому заслуговує на комплексне дослідження.

Тема даного дослідження обумовлена необхідністю систематизації різноманіття наукових підходів і окремих дослідницьких стратегій у вивченні рецепції І. Франка в різні періоди франкознавства в Одесі – “столиці” Південної України, яка за період від кінця ХVІІІ до початку

XXI ст. впродовж 128 років (вересень 1789 – жовтень 1917) була російським містом, майже два з половиною роки (жовтень 1941 – квітень 1944) – румунським та майже 100 років (жовтень 1917 – до сьогодні, з невеликими перервами) – українським, на зміст якого впливала ідеологічна домінанта різних політичних режимів. Це дозволить повніше осмислити літературний, науковий, соціальний, екзистенціальний і політичний характер інтелектуальної діяльності І. Франка та сприяти збагаченню сучасного франкознавства методологічними новаціями. Вивчення особливостей сприйняття його інтелектуальної діяльності, крім виявлення нових фактів, має виняткове значення для визначення перспективи досліджування франкознавства в XXI ст.

Цікаві факти про Франка – це маловідомі всім історії з життя поета та вченого. Масштабність, вагу і значення в осмисленні безмежної спадщини І. Франка повніше проілюструє дослідження сукупності історичних, літературознавчих, мовознавчих, філософських та за іншими напрямками праць, присвячених висвітленню його життя і творчості в Одесі, що сформулюємо як одеську рецептивну франкіану.

У вітчизняному франкознавчому просторі інтелектуальна діяльність І. Франка має розмаїття багатоаспектних досліджень. До рецепції щодо осмислення ролі та місця його творчої спадщини в історії української та світової культури, дослідженню в них співвідношення історичного і вічного, буттєвого початку і вивчення літературної творчості зверталися критики і науковці різних фахів, світоглядних і естетичних орієнтацій. Складовою цих студій є одеська рецептивна франкіана, у числі основних методологічних підходів якої до вивчення творчого надбання І. Франка виділяються: біографічний підхід, порівняльно-історичні розвідки; вивчення світогляду, методу і стилю літератора-науковця; дослідження жанрової специфіки і поетики творів тощо. Наукових студій щодо зазначеної пробле-

матики авторами не виявлено. У певній мірі своєрідним навігатором у дослідженні обраної теми став бібліографічний покажчик упорядкований знаним одеським краєзнавцем і франкознавцем Г. Зленком¹. Джерельну базу дослідження склали матеріали архівів Києва і Одеси, фронтально переглянута значна кількість одеських газет за окремі роки та поодинокі статті. Тому акумулюючи майже весь масив одеської франкіани у період від кінця XIX до початку XXI ст.^{*} розглянемо рецепції авторів праць крізь призму впливу ідеології політичних режимів існуючих у цей час в Одесі. Для досягнення поставленої мети визначаємо періодизацію, динаміку та особливості дослідницьких стратегій в одеській рецептивній франкіані вказаного історичного часу.

Поставлені завдання зумовлюють необхідність звернення до наукової літератури, присвяченої рецептивному та історико-функціональному підходам, що передбачає вивчення не просто їх функції самої по собі, а їх впливу на суспільну свідомість, в їх зв'язках з духовним життям людей в різні періоди часу, тобто вплив рецептивної наукової літератури на формування свідомості суспільства, розуміння та осмислення ними творчості І. Франка. З огляду на підвищений інтерес щодо осмислення проблеми рецептивних та історико-функціональних досліджень вважаємо за можливе привернути увагу до основних положень теорії перцепції (сприйняття)², яка складає методологічну основу дослідження наукової рецепції інтелектуальної діяльності будь-якого науковця/митця та склала основу даної розвідки.

Одеська франкіана – цікава краєзнавча сторінка в історії краю. Проблеми історико-літературної рецепції франкознавчої спадщини у

¹ Іван Франко в Одесі: Бібліографічний покажчик / Упорядник Г. Д. Зленко. – Одеса, 2001. – 118 с.

^{*} Автори висловлюють подяку за допомогу в зборі матеріалу для написання даної студії співробітникам Державного архіву Одеської області – директору В. Левчуку, заступнику директора Л. Білоусовій, головному спеціалісту Відділу інформації О. Гейтан; співробітникам Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова – директору М. Подрезовій, бібліотекарям Н. Бирні, Н. Купріяновій, О. Олар; співробітникам відділу краєзнавства «Одесика» Одеської національної наукової бібліотеки – завідувачій Л. Саенко, головному бібліотекарю Т. Івановій, провідному бібліотекарю Л. Вукович та іншим колегам.

² Див.: Українська психологічна термінологія: словник-довідник. За ред. М.-Л. А. Чепи. – К., 2010. – 302 с.

новітній час представляють особливий інтерес. Реконструкція рецептивної франкіани в Одесі дає можливість переконавшись у величезному масиві наукової літератури присвяченої Великому Каменяру одеськими дослідниками. У ракурсі наукового осмислення рецепцій щодо постаті та творчості українського генія, видатного літератора, мислителя, громадського і політичного діяча представниками одеського інтелектуального простору, ми маємо на увазі їх внесок у розробку проблематики, за основу беремо не введення в науковий обіг нових джерел, не розробку сюжетів, з тих чи інших причин не досліджених попередниками і сучасниками, а зведення всіх існуючих точок зору в єдину концепцію. Головним посилом студії є не просто зафіксувати факт рецепції, а зрозуміти мотиви звернення до біографії та творчості літератора, побачити історичне значення цього українського феномена, якого як відомо, ототожнювали з ідеєю національного прогресу та знайти йому місце у філософії історії кожного окремого історичного періоду історії Одеси. Тому в даному випадку питання щодо одеської рецептивної франкіани лежить не в площині емпіричного дослідження, а в сфері філософії історії, яка, є універсальним інструментарієм для розуміння суті будь-якого аспекту загальної історії, її часу і простору, загального ходу розвитку.

Історична традиція вивчення інтелектуальної біографії І. Франка в Одесі відповідно існуючим у різні часи політичним режимам налічує п'ять умовних періодів, у деяких з них виділяємо окремі фази, що в цілому складає їх дванадцять: **перший період – імперський** (1) 1878–1896 рр., 2) 1897–1907 рр., 3) 1908–1917 рр.); **другий період – національно-визвольний** (4) 1917–1920 рр.); **третій період – радянський** (5) 1920–1929 рр., 6) 1930–1941 рр., 8) 1944–1955 рр., 9) 1956–1971 рр., 10) 1972–1985 рр., 11) 1985–1991 рр.); **четвер-**

тий період – румунсько-німецький (7) 1941–1944 рр.); **п'ятий період – національно-суберенний** (12) 1991 рік – до наших днів), кожен з яких характеризуються своєрідними ознаками, притаманними тільки йому рисами.

Одеська рецептивна франкіана веде свій відлік від 1878 р., який став нижньою хронологічною межею **першої фази (1878–1896) імперського періоду (1878–1917)**, коли на шпальтах найпопулярнішої місцевої газети південного регіону Російської імперії – “Одесский вестник” – у статті “Письма из Австрии”³, що була розміщена у чотирьох номерах впродовж семи місяців журналіст Є. Борисов* опублікував повідомлення щодо постаті двадцятидворічного І. Франка, в яких подав оцінку його громадської та творчої діяльності⁴, а саме згадував щодо політичного процесу галицьких соціалістів, які групувалися довкола видаваного І. Франком журналу “Друг”, що продовжував напрям журналу “Громадський друг” та звертав увагу на його нарис “Патріотичні мотиви”, повість “Борислав сміється”, “прекрасные психологические очерки” “Пропащий чоловік” та “Моя стріча з Олексою”.

Наступна згадка про молодого талановитого літератора з Галичини на шпальтах одеської преси з'явилася тільки через п'ять років, коли 1883 р. знову ж таки в газеті “Одесский вестник” була здійснена перша прижиттєва публікація перекладеного твору І. Франка, яка знаменує собою перше знайомство російськомовного читача на теренах Російської імперії з творами двадцятишестирічного українського генія літератури⁵. Отже, у цьому відношенні Одесі належить першість серед інших українських міст, які перебували у складі Російської імперії, що ще раз характеризує Південну Пальміру як провідний центр акумулювання та розвитку української культури. Прізвище автора першого перекладу оповідання “Школьный год Грицка”⁶ російською

³ Е. И. Б[орисов] Письма из Австрии // Одесский вестник. – 1878. – 17 лютого, 3 травня, 8 червня, 14 вересня.

* Про Є. І. Борисова див.: *Погребенник Ф. П.* Борисів Євген Іванович // Українська літературна енциклопедія. – К., 1988. – Т. 1. – С. 220. 1794.

⁴ Детальніше див.: *Зленко Г. Д.* Друг Івана Франка // *Вечерня Одесса*. – 1973. – 27 септєбрі; *Зленко Г. Д.* Перше знайомство // *Чорноморська комуна*. – Од., 1976. – 27 септєня та ін.

⁵ *Павлюк М. В.* Іван Якович Франко в Одесі // *Праці Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова*. – 1956. – Т. 146: Збірник, присвячений 100-річчю з дня народження Івана Франка. – С. 110.

⁶ *Франко І.* Школьный год Грицка: Пер. с галицко-русин[ского] // *Одесский вестник*. – 1883. – 23 червня.

мовою, поданого в одеській пресі, не зазначено*. Факт появи в проімперській газеті “Одесский вестник” рецепцій щодо постаті І. Франка пов’язаний з українофільськими поглядами її редактора у 1876–1885 рр. – П. Зеленого, відомого популяризатора української культури в Одесі в останній чверті XIX ст., який за десять років свого редакторства прагнув залучити до участі в газеті кращих українських літераторів та громадських діячів, надав газеті виразний українознавчий зміст⁷.

Початок активної творчої діяльності І. Франка припав на рубіж 1870-х – 1880-х рр., який визначався його політичною поезією у вигляді своєрідних народних гімнів: “Каменярі” (1878), “Вічний революціонер” (1880), “Не пора...” (1880) та іншими, повістями “Воа constrictor” (1881), “Борислав сміється” (1881), “Захар Беркут” (1882), низкою літературознавчих і публіцистичних статей, репутацією живописця суспільно-політичної моралі, психолога та громадського діяча. Незважаючи на це зміст публікації оповідання “Школьный год Грицка” в одеській газеті був сфокусований царатом не на боротьбу українців в Австро-Угорщині з цісарською владою за права українського народу, а на скрутне становище в Галичині народної освіти. Тобто редакція газети змістила акценти проблематики оповідання з національно-соціальної площини в русло суто соціальної політики в країні, ігноруючи українське питання, що було пов’язано з входженням Австро-Угорщини до протилежного політичного табору Російській імперії, підкреслюючи боротьбу двох політичних імперських режимів. Про це було чітко зазначено в редакційній примітці: “Помещая этот живой очерк из галицкой народной жизни, напечатанный во львовской газете “Дело” мы должны напомнить читателям, что в Галичине народное образование стоит на самой

низкой ступени. По официальным отчётам, только самый незначительный процент крестьян грамотен”⁸.

Ігнорування одеськими періодичними виданнями зокрема як і в Російській імперії загалом ім’я І. Франка було пов’язано з тим, що вже з 1880-х рр. він був відомий імперській цензурі як людина, котра закликала до боротьби з царатом, який “обдирав” Україну та виступав “...ярым защитником лиц, стремящихся путём насильственного переворота изменить существующий общественный строй”. Така резолюція була зроблена в доповіді київського цензора М. М. Дроздова Санкт-Петербурзькому комітету іноземної цензури від 31 жовтня 1888 р.⁹ Тому стає зрозумілим, що за часів правління імператора Олександра III (1881–1894), який у своїй політиці дотримувався консервативно-охоронних поглядів, проводив політику контрреформ та русифікації національних окраїн, постать прогресивного “галицького” літератора стала *persona non grata* для публікації на сторінках періодичних видань Російської імперії, що в Одесі зберігалось до 1897 р.

Незважаючи на політику заборони з боку царату інтелектуальної творчості І. Франка наприкінці 1880-х рр. його ім’я ще чотири рази з’являлося на шпальтах згадуваної газети півдня Російської імперії – “Одесский вестник”¹⁰. У цих оглядах повідомлялося про невдалу спробу заснувати 1887 р. власний незалежний журнал “Поступ”, що редакція газети пов’язувала з особистістю “...редактора, не пользующегося у нас популярностью, необходимою для успеха нового издания”; написання “...талантливым галицким писателем...” переднього слова до вірша Т. Шевченка “Перебендя”; переслідування й арешт 1889 р. І. Франка та його однодумців та вихід у світ казки “Лис Микита”. Контрверсійні рецепції редакції щодо діяльності українського літератора пов’язані з тим, що його літературна

* Г. Д. Зленко висловив думку, що російське відтворення цього оповідання ймовірно належить журналістові Є. І. Борисову. Див.: Іван Франко в Одесі: Бібліографічний покажчик... С. 9.

⁷ Див.: Зленко Г. Павло Зелений – одеський міський голова і літератор // Київська старовина. – 1997. – № 6. – С. 106–111.

⁸ Франко И. Школьный год Грицка: Пер. с галицко-русин[ского] // Одесский вестник. – 1883. – 23 червня.

⁹ Павлюк М. В. Вказ. пр. С. 109.

¹⁰ Б. В. Письмо из Галиции: 3(15) января // Одесский вестник. – 1887. – 6 січня; Борисов Е. И. Поэт и народ: (Памяти Т. Г. Шевченка) // Одесский вестник. – 1889. – 26 лютого; Вести из Галичины // Одесский вестник. – 1889. – 23 жовтня; Комаров М. Ф. Дзвінок: Письмо иллюстрированное для детей и молодежи // Одесский вестник. – 1890. – 16 квітня.

творчість отримувала позитивну оцінку, а політична практика в контексті імперських поглядів сприймалась негативно.

На сьогодні загальний реєстр рецептивних публікацій на сторінках одеських періодичних видань першого періоду складає дев'ять позицій, зміст яких відображає загальну тенденцію у сприйнятті імперським російськомовним суспільством за часів панування політики Олександра III постаті І. Франка як “галицького” політичного і літературного діяча.

У 1897 р. розпочалася *друга фаза (1897–1907) першого періоду* одеської рецептивної франкіани. Незважаючи на продовження імператором Миколою II за часів правління (1894–1917) реакційної внутрішньої політики свого попередника – Олександра III, спрямовану на зміцнення самодержавства, посилення жорстоких репресій щодо національно-визвольного руху поневоленних народів імперії та розширення колоніальних володінь, саме на кінець 90-х рр. XIX ст. припадає поживлення комунікативних зв'язків І. Франка з представниками української громади в Одесі, що в першу чергу було пов'язано з початком видання прогресивного демократичного журналу “Жизнь Юга”*, на сторінках якого почали регулярно з'являтися згадки щодо його постаті й діяльності та відповідно нові рецепції.

Причинами такої плідної співпраці стало те, що, по-перше, І. Франко завжди при всякій нагоді намагався зміцнювати свої контакти з представниками інтелектуального середовища

Наддніпрянської й Південної України. Про це свідчать численні факти і насамперед його бажання працювати в Харківському та Новоросійському університетах¹¹. По-друге, він був дуже добре обізнаний з політичним, громадським і культурним життям Одеси завдяки листуванню з М. Комаровим, П. Ніщинським, П. Тучапським та іншими представниками української громади, що має підтвердження в його листах наприкінці XIX – на початку XX ст.¹². Наскільки ім'я І. Франка було відоме в Одесі та з якою пошаною ставилася до нього редакція журналу свідчить той факт, що в спеціальному повідомленні від 23 березня 1897 р. вона інформувала читачів: “Известный галицийский писатель Иван Франко обещал журналу “Жизнь Юга” свое постоянное сотрудничество”¹³. За дворічне існування журналу український літератор надіслав до його редакції низку творів, які були співзвучними з загальною тематикою періодичного видання¹⁴: оповідання “Маленький Мирон”, “Урок чистописания”, “История моей соломорезки”, “Домашний промысел”¹⁵ та огляд “Письма из Галиции”¹⁶. Перекладачем цих творів російською мовою¹⁷ був видавець-редактор журналу “Жизнь Юга” Я. Біловодський¹⁸.

До оповідання “Маленький Мирон” редакція додала невеличку вступну статтю про життєвий та творчий шлях її автора, якого характеризувала “...народником в самом широком смысле этого слова...”, а в його творчості акцентувала увагу на “...симпатии автора к приниженым, придавлен-

* Журнал “Жизнь Юга” – літературний, науковий і політичний журнал, з книгами додатків, виходив щотижнево в Одесі в 1897–1898 рр. Всього вийшло 22 номери: 1897 р. – № 1 (12 січня) – 21 (1 червня), 1898 р. – № 1 (24 травня). Видавець-редактор Я. В. Біловодський – член одеської “Громади” і “Просвіти”.

¹¹ Павлюк М. В. Вказ. пр. С. 110.

¹² Див.: Іван Франко в Одесі: Бібліографічний покажчик... С. 6–7, 20–32.

¹³ Жизнь Юга. – 1897. – № 11 (23 березня). – С. 183.

¹⁴ Про творчі контакти І. Франка з журналом “Жизнь Юга” див.: Герасименко В. Я. До співробітництва Івана Франка в журналі “Жизнь Юга” // Українська література. – 1944. – № 12. – С. 136–140; Зленко Г. Д. З полону літ: Літературно-критичні нариси. – 1989. – С. 97–100.

¹⁵ Франко І. Маленький Мирон / Пер. с русин. Б. // Жизнь Юга. – 1897. – № 9. – С. 163–166; Франко І. Урок чистописания / Пер. с русин. Я. Б-ий // Жизнь Юга. – 1897. – № 12. – С. 217–219; Франко І. Два рассказа: I. История моей соломорезки; II. Домашний промысел // Журнал “Жизнь Юга”: Книга приложений № 2. – 1897. – С. 84–100.

¹⁶ Франко І. Письма из Галиции: I // Жизнь Юга. – 1897. – № 15. – С. 267–268.

¹⁷ Про публікацію творів І. Франка в російських перекладах на сторінках одеської періодики див.: Погребенник Ф. П. Іван Франко в російських перекладах: (Кінець XIX – початок XX в.) // Радянське літературознавство. – 1976. – № 8. – С. 45–55.

¹⁸ Павлюк М. В. Вказ. пр. С. 114.

ним и антипатии унижающим, оскорбляющим человеческое я в той или иной форме"¹⁹. У цілому як в цьому оповіданні, так і в інших опублікованих у журналі "Жизнь Юга" І. Франко майстерно змальовував жахливе життя українського народу та його прагнення до кращого майбутнього. Редакція журналу репрезентувала українського літератора одеському читачеві не тільки як майстра художнього слова, а й як полум'яного політика-публіциста. Опублікованим у рубриці журналу "Иностранное обозрение" "Письма из Галиции" він змальовував жахливу картину знущань над населенням Східної Галичини під час виборів до парламенту Австро-Угорщини, що було яскравим викриттям схваленої буржуазною літературою системи парламентських свобод, попередженням населенню Російської імперії щодо недовіри ліберальним обіцянкам самодержавства про будь-які демократичні свободи, думу та інші поступки царату²⁰. Не виключаємо, що саме публікації І. Франка з критикою імперської влади призвели до закриття журналу через півтора місяці. Незважаючи на короткий час співпраці І. Франка з одеським журналом "Жизнь Юга" його редакції вдалося у різних іпостасях репрезентувати читачеві українського генія – від літератора до відданого борця за краще життя українського народу.

Закриттям журналу реакція імперської влади щодо популяризації та розвитку української культури не обмежилася і на зламі XIX–XX ст. в наддніпрянських і південноукраїнських українських землях значна кількість прогресивних творів І. Франка була заборонена цензурою нарівні з творами багатьох провідних діячів української культури – Б. Грінченка, О. Кониського, І. Левицького та інших. Наприклад, 3 липня 1902 р. київський окремих цензор заборонив

до видання казку "Лис Микита", а 2 листопада 1902 р. Санкт-Петербурзький цензурний комітет заборонив казку "Лисові пригоди" (скоріш за все малась на увазі казка "Фарбований лис" – автори), про що у обох випадках повідомлялося одеському окремому цензору із внутрішньої цензури²¹. Незважаючи на це все ж таки у цей час на сторінках періодичних відбулися дві помітні реценсії щодо творчості І. Франка – рецензії на його твори²².

Нетривала відсутність І. Франка на одеському літературному олімпі через цензурні обмеження була з лихвою компенсована 1903 р., коли в упорядкованому і виданому в Одесі М. Вороним літературно-художньому альманасі "З-над хмар і з долин" уперше у Південній Пальмірі були опубліковані його вірші в оригіналі. В альманах увійшли твори поезії І. Франка – "З буркутських пісень", "Зів'яле листя", "Микола, мій дружеко давній...", "Опівніч. Глухо. Зимно. Вітер виє...", "Як голова болить! Пожовкли карти..."²³.

Інтелектуально-комунікативні зв'язки І. Франка ще більше міцніють з представниками одеської української громади у 1904–1905 рр., коли він почав плідно співпрацювати з редакцією прогресивного одеського журналу "Южные записки". Цей журнал відродив традиції, які були закладені Я. Біловодським у журналі "Жизнь Юга". За традицією на сторінках журналу "Южные записки" були опубліковані твори І. Франка – оповідання "К свету: (Рассказ арестанта)", новела "Мое преступление", вірш "Коль услышишь порой под окошком в ночи..."²⁴. Новим штрихом у практиці редакції журналу "Южные записки" щодо рецензії творчості та діяльності І. Франка було започаткування новації друкувати рецензії та критичні розвідки на його інтелектуальну продукцію. Було опубліковано

¹⁹ Б. [Передмова перекладача до оповідання І. Франка "Маленький Мирон"] // Жизнь Юга. – 1897. – № 9. – С. 163.

²⁰ Павлюк М. В. Вказ. пр. С. 115.

²¹ Державний архів Одеської області (ДАОО), ф. 9, оп. 1, спр. 369, арк. 25, 40.

²² Коваленко Г. [Рецензія] // Южное обозрение. – 1900. – 10 липня; Геккер Н. Л. "В поте лица": (Очерки из жизни рабочего люда Ив. Франко) // Одесские новости. – 1902. – 13 березня.

²³ З-над хмар і з долин: Український альманах: (Збірник творів сьогочасних авторів) / Упоряд. М. Вороний. – Одеса, 1903. – С. 1–3, 10–11, 75–81, 91–94.

²⁴ Франко І. К свету: (Рассказ арестанта) // Южные записки. – 1904. – № 8. – С. 22–27; № 9. – С. 14–20; № 11. – С. 18–26; Франко І. Мое преступление // Южные записки. – 1904. – № 17. – С. 6–12; Белоусов И. Из И. Франко. "Коль услышишь порой под окошком в ночи..." // Южные записки. – 1905. – № 38. – С. 38.

рецепції С. Русової²⁵, І. Стешенка²⁶, Д. Корнича²⁷, І. Личка²⁸ та П. Стояна²⁹. Особливу увагу привертають думки С. Русової, яка в рецензії на двотомну збірку праць І. Франка “В поті чола”, виданої 1903 р., як літературознавець і громадський діяч наголошувала на літературному та суспільно-політичному значенні його творів для майбутньої історії українського народу, роз’єданого політичним забаганками двох імперій: “Только что вышедшие из печати два томика произведений И. Франко являются драгоценным вкладом в нашу малорусскую литературу. Имя Франко известно и дорого нам давно: это не только имя одного из самых выдающихся художников нашего слова, Франко это символ союза и духовного единения двух расторгнутых историей, но близких и родных душою частей Малороссии, это символ горячей любви к родине и высокого этического идеала общественного деятеля”. Ці слова свідчать про роль “галицького” літератора як одного з фундаторів у зміцненні єдиної української культури в Одесі. До того ж С. Русова підкреслювала велич франківського гуманізму, зауважуючи, що “Надо много любить людей, чтобы так писать”, тому що “...Франко не только поэт несчастных, он и товарищ их...”³⁰.

У цей період в Одесі активно публікувався інтелектуальний доробок І. Франка в оригіналі. У 1905 р. в українському альманасі “Багаття”, упорядкованому І. Липою, читачам було репрезентовано його вірш “Якби ти знав, як много важить слово...”³¹. Певні заходи щодо популяризації його ім’я в Одесі проводило й українське товариство “Просвіта”. Наприклад, 1907 р. на одному із його засідань виступив С. Шелухин з доповіддю на рецензію І. Франка на збірку поезій О. Олесья³², але подібні заходи мали локально-

обмежений формат і мало сприяли ознайомленню широкого загалу одеситів з інтелектуальною діяльністю українського літератора.

Всього під час другої фази першого періоду появи і накопичення рецептивної франкіани в Одесі нами встановлено 32 згадки, які за роками мають кількісні коливальні значення (1897 – 7, 1900 – 1, 1902 – 1, 1903 – 7, 1904 – 8, 1905 – 6, 1906 – 1, 1907 – 1), що було відображенням ситуації щодо “українського питання” в Російській імперії. Отримані українцями права і свободи за часів революційних подій початку ХХ ст. 1907 р. були згорнуті внаслідок реакційної політики Миколи II, що призвело до заборони згадувати ім’я І. Франка у пресі та публікувати його твори.

За майже одинадцять років *третьої фази (1908–1917) імперського періоду* одеської рецептивної франкіани в одеських виданнях на сьогодні виявлено тільки 9 згадок (1 – 1909, 2 – 1912, 1 – 1913, 1 – 1914, 1 – 1915, 3 – 1916), з яких 8 припадають на другу половину цього хронологічного інтервалу (1912–1916). Така ситуація склалася внаслідок національної політики російського самодержавства щодо “українського питання”, яку імперський уряд провадив у руслі обмеження прав і свобод “чужорідних елементів” (циркуляр Міністерства внутрішніх справ уряду П. Столипіна від 20 січня 1910 р.), до яких відносили і український народ. У роки Першої світової війни ця політика царизму отримала логічне продовження у тісному поєднанні з військово-політичними цілями Російської імперії, що призвело до заборони публікувати інтелектуальний доробок українських літераторів та відповідно до кардинального зменшення на сторінках періодичних видань публікацій щодо “політично небезпечної” для царату діяльності І. Франка.

²⁵ Русова С. [Рецензия] // Южные записки. – 1904. – № 26. – С. 50–54; Русова С. Литературная заметка // Южные записки. – 1904. – № 38. – С. 48–53; Русова С. Библиографическая заметка // Южные записки. – 1904. – № 50. – С. 50–53.

²⁶ Стешенко И. Новости украинской литературы // Южные записки. – 1904. – № 53. – С. 56–58.

²⁷ Корнич Дм. Просветительная деятельность галицких русских // Южные записки. – 1905. – № 4. – С. 39–45.

²⁸ Личко И. В защиту малорусской культуры // Южные записки. – 1905. – № 9. – С. 14–27; Личко И. “List der Vernunft”: Ответ г. [А.] // Южные записки. – 1905. – № 26. – С. 19–46.

²⁹ Стоян П. Письма из Галиции // Южные записки. – 1905. – № 47. – С. 18–32.

³⁰ Русова С. [Рецензия] // Южные записки. – 1904. – № 26. – С. 50, 53–54.

³¹ Франко І. Якби ти знав! (“Якби ти знав, як много важить слово...”) // Багаття: український альманах / Упорядник І. Липа. – Одеса, 1905. – С. 91–92.

³² Звіт українського товариства “Просвіта” в Одесі за 1907 р. – Одеса, 1908. – С. 11–12.

Серед встановлених публікацій цієї фази тематично вони мають відповідний розподіл: репортерська нотатка, що задокументувала приїзд І. Франка до Одеси у жовтні 1909 р.³³, прижиттєва публікація його творів в оригіналі³⁴, біографічні публікації в одеській пресі за його життя³⁵, відзначення одеської громадськістю 40-річчя його творчої діяльності³⁶ та відгуки на кончину літератора³⁷. Розміщені на шпальтах багатьох одеських часописів траурні повідомлення, некрологи, портрети літератора тощо говорять про те, що з великою скорботою зустріла одеська громадськість новину про смерть одного з найкращих синів українського народу. Наприклад, газета “Одесские новости” повідомляла: “Смерть похитила большого человека: скончался Иван Яковлевич Франко”³⁸.

Таким чином, внаслідок наочних 50 рецепцій опублікованих в одеських виданнях різних за форматом і жанром за майже 40 років імперського періоду станом на 1916 р. І. Франко був відомий одеському читачеві як знаний український літератор, науковець, громадський і політичний діяч, який жив у суспільно-політичному і соціально-економічному поневірянні в Австро-Угорщині та відстоював права і свободи українського народу.

Наступний – *другий період одеської рецептивної франкіани (1917–1920)* – національно-визвольний, має тільки одну фазу, що пов’язано з нетривалим існуванням українських урядів у

той час. Замовчування інтелектуальної діяльності І. Франка серед одеської громадськості у другий половині 1900-х – у першій половині 1910-х рр. було з лихвою надолужено за часів національно-визвольної революції українського народу 1917–1920 рр., що призводило й до змін в національно-культурному житті суспільства. У жовтні 1917 р. Одеса увійшла до складу Української Народної Республіки³⁹ та впродовж наступних двох років перебувала під впливом різних політичних режимів, які змінювали один одного з карколомною швидкістю. Незважаючи на це, за ці три роки опублікованих в Одесі 53 рецепції (1 – 1917, 42 – 1918, 10 – 1919) щодо постаті І. Франка було накопичено більше ніж за попередні майже 40 років (50 згадок). Особливо це проявилось 1918 р., коли в Одесі підряд діяли два українських національних уряди – Центральна рада (13 березня – 30 квітня) і Гетьманат П. Скоропадського (30 квітня – 26 листопада).

Головним рупором у популяризації постаті І. Франка в Одесі 1918 р. став часопис “Вільне життя”^{*}, на шпальтах якого нараховуємо про нього 33 згадки⁴⁰ з 53 відомих на сьогодні. Редакція часопису гучно шанувала постать І. Франка як символ соборності України⁴¹. Виокремлює публікації у газеті “Вільне життя” на відміну від попередніх часів, що до того ж стало ознакою другого періоду одеської рецептивної франкіани, було появлення перших

³³ Іван Франко в Одесі: Бібліографічний покажчик... – С. 3.

³⁴ Франко І. В двадцять п’яти роковини смерті Т. Шевченка: (“Чверть сотні літ пройшло від твоєї смерті...”) // Вінок Т. Шевченкові із віршів українських, галицьких, російських, білоруських і польських поетів: 3б. / 3 прим. М. Комарова. – Одеса, 1912. – С. 89–92.

³⁵ Іван Франко: (К 40-летию литературной и политической деятельности) // Одесские новости. – 1913. – 20 червня; Судьба Ив. Франко // Одесские новости. – 1914. – 23 жовтня.

³⁶ Юбилей Ивана Франко // Одесский листок. – 1915. – 12 лютого.

³⁷ Кончина знаменитого украинского писателя // Маленькие одесские новости. – 1916. – 22 травня; Мережин А. Иван Франко: (Некролог) // Одесский листок. – 1916. – 22 травня; Муров А. Иван Франко: [Некролог] // Одесские новости. – 1916. – 22 травня.

³⁸ Одесские новости. – 1916. – 22 травня.

³⁹ Див.: Віницьковський Т. Вільне місто Одеса в добу Центральної Ради: революційна інтерпретація політичного сепаратизму // Український історичний журнал. – 2013. – № 1. – С. 80–91.

* “Вільне життя” – щоденний політично-громадський часопис виходив в Одесі з 18 (31) березня до серпня 1918 р. Часопис видавало товариство “Соціалістична Просвіта”.

⁴⁰ Іван Франко в Одесі: Бібліографічний покажчик... С. 17–18, 52–53, 84.

⁴¹ Див.: Суспільні ідеали та національно-політичні погляди Ів. Франка // Вільне життя. – 1918. – 9 червня (27 травня); М.-Т. Франко як піонер українського соціал-дем[ократичного] руху в Галичині // Вільне життя. – 1918. – 15 (2) червня та ін.

публіцистичних статей за авторством науковців – П. Клепацького⁴², І. Липи⁴³, В. Мурського⁴⁴, М. Слабченка⁴⁵.

Водночас з цим даний період є одним із продуктивних щодо публікації оригінальних творів І. Франка в Одесі. У 1918 р. світ побачило одне авторське видання літератора⁴⁶. Справжньою видавничою окрасою серед одеських україномовних видань того року стала поява “Збірника творів видатніших українських письменників”, де разом з 13 знайомими українськими літераторами було опубліковано його оповідання “Вівчар”, “Історія моєї січкарні”, “Пролог” з поеми “Мойсей”, вірш “Каменярі”⁴⁷. Наступного року відбувся справжній бум публікацій авторських видань І. Франка, серед яких три були присвячені дітям⁴⁸, оповідання “До світла!”⁴⁹ і “Ліси та пасовиська”⁵⁰. У ті роки вшанування пам’яті Каменяря було розповсюджено не тільки на шпальтах місцевих часописів. У вересні 1918 р. в Одесі була відкрита українська гімназія, яка отримала назву VI-а гімназія імені І. Франка⁵¹, а в березні 1920 р. за ініціативи Української учительської спілки Одеси на честь І. Франка⁵² було названо Український учительський інститут⁵³, який через

три місяці було трансформовано в іншій виш з прибиранням у назві імені літератора.

Отже, лавиноподібна кількість опублікованих рецепції щодо І. Франка в Одесі у цей час свідчить, що ознайомлення одеситів з його інтелектуальною діяльністю було одним із елементів національно-культурної політики українських урядів, яка не лише ініціювалася зверху, розроблялася і підтримувалася представниками наукової інтелігенції, а й знаходила підтримку серед населення, особливо серед селянства і робітників. Про те, що дана політика підтримувалася знизу, свідчили не лише газети політичних партій (“Боротьба”, “Вільне життя” та інші), але й у цілому вся місцева преса (“Молодая Украина”, “Наше село”, “Нові шляхи”, “Одесская мысль” та інші). Повернення широких кіл громадськості до ознайомлення з по статтю І. Франка стало складовою популяризації та розвитку української культури в Одесі, сприяло відродженню відчуття українцями національної гідності, що було потужним і незворотнім моментом, який в подальшому отримав дискретний стан розвитку, але в цілому не припинився.

Події української національної революції в Одесі тривали до осені 1920 р.⁵⁴, коли більшо-

⁴² Павлович. В поті чола // Вільне життя. – 1918. – 9 червня (27 травня).

⁴³ Липа І. Незабутній вечір // Вільне життя. – 1918. – 9 червня (27 травня)

⁴⁴ -ий. Одеса, 9 червня 1918 р. // Вільне життя. – 1918. – 9 червня (27 травня).

⁴⁵ Яровий С. Робочий люд в творах І. Франка // Вільне життя. – 1918. – 9 червня (27 травня); Дейника Михайло. На теми дня // Вільне життя. – 1918. – 23 (10) червня; Яр. С. Нові книжки // Вільне життя. – 1918. – 14 (1) липня. Авторство статей М. Є. Слабченка атрибутоване Г. Д. Зленком. Див.: Іван Франко в Одесі: Бібліографічний покажчик... С. 53.

⁴⁶ Франко І. Збірничок творів. – О.: Селян. самоосвіта, 1918. – 16 с.

⁴⁷ Збірник творів видатніших українських письменників. – 2-е вид., поправл. і доп. – Одеса: Вид. Є. І. Фесенка, 1918. – С. 65–85.

⁴⁸ Франко І. Їжак та Заїць: Казка з малюнками. – Одеса: Кооп. т-во “Українська книжка”, 1919. – 16 с.; Франко І. Королик і Ведмідь: Казка з малюнками. – Одеса: Кооп. т-во “Українська книжка”, 1919. – 16 с.; Франко І. Лисичка-кума; Вовк старшиною: Казки з малюнками. – Одеса: Кооп. т-во “Українська книжка”, 1919. – 15 с.

⁴⁹ Франко І. До світла!: (Оповідання арештанта). – Одеса: Видання Комісії при Одеському українському секретаріаті, 1919. – 32 с.

⁵⁰ Франко І. Ліси та пасовиська: Оповідання колишнього повномочного: З життя галицьких селян. – Одеса: Видання Комісії при Одеському українському секретаріаті, 1919. – 16 с.

⁵¹ Українські гімназії // Вільне життя. – Одеса, 1918. – 8 вересня (26 серпня).

⁵² Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВ України), ф. 166, оп. 2, спр. 293, арк. 29.

⁵³ Див.: Левченко В. В. Історія Одеського інституту народної освіти (1920–1930 рр.): позитивний досвід невдалого експерименту / Відп. ред. В. М. Хмарський; наук. ред. Т. М. Попова. – Одеса: ТЕС, 2010. – С. 100–102.

⁵⁴ Вінцьковський Т., Мініна І. Громадсько-політична й культурно-освітня діяльність Аркадія Миколюка в Одесі у добу революцій: становлення націонал-комуніста // Південний Захід. Одесика. – Вип. 20. – 2016. – С. 240.

вики різними методами поступово зміцнювали владу шляхом здійснення політичного терору (ліквідація представників різних політичних течій – борьбистів, боротьбистів, вояків-галичан та інших), становленням диктатури пролетаріату та перемогою у польсько-радянській війні (квітень–листопад 1920 р.), в якій війська УНР зазнали поразки. Саме з осені 1920 й до осені 1991 рр. тривав *третій період одеської рецептивної франкіани – радянський*, з шістьма фазами. Перша фаза припадає на час 1920–1929 рр., перша половина (1920–1924) якої характеризується замовчуванням радянською владою імені І. Франка як національного героя тих українців, що довгий час жили пліч-о-пліч з польським народом та опинилися по іншу лінію фронту під час польсько-радянської війни. Яскравим підтвердженням цього є статистичні дані, зібрані нами за згадками щодо його постаті у видавничому просторі тих часів (1923 – 1, 1926 – 21, 1927 – 6, 1928 – 8, 1929 – 4 = 40*).

Поступово вирівнюючи політичну, соціальну й економічну ситуацію в республіці більшовики одночасно вдалися до впровадження ідеології щодо розбудови нової соціалістичної держави, у зв'язку з чим розпочали активну популяризацію історії революційної боротьби, одним з аспектів якої було висвітлення діяльності громадських і політичних діячів, які відстоювали та боролись за права трудящих мас. У контексті цього 1923 р. в Одесі були опубліковані спогади одного з революціонерів, учасника I з'їзду РСДРП, в яких він згадував про зустріч з І. Франком у 1890-х рр.⁵⁵. Інших рецепцій у цей час нами не виявлено. Позитивним фактором у вирішенні цього питання стало проголошення восени 1923 р. про впровадження політики коренізації. Унаслідок цього в Одесі поступово українська мова почала зай-

мати офіційні позиції, що сприяло появі україномовних газет, журналів, театральних труп тощо та згадуванню імені Великого Каменяра. Наприклад, 1924 р. на гастролях в Одесі побував Харківський театр імені І. Франка, після яких група акторів залишилася у місті та за пропозицією керівництва Губернського відділу політичної освіти організувала в місті перший Одеський український робітничо-селянський театр імені І. Франка⁵⁶, який проіснував до жовтня 1925 р., коли його було реорганізовано.

Офіційно радянська влада на теренах України почала згадувати ім'я І. Франка тільки наприкінці весни 1926 р., коли 18 травня РНК УСРР ухвалила постанову “Об ознаменовании десятилетия со дня смерти великого украинского писателя-революционера Ивана Франка”, в якій позиціонувала його як “...первого в украинской литературе ярко изобразившего жизнь и борьбу рабочего класса и беднейшего крестьянства”⁵⁷. Подібна позиція влади була відверто репрезентована у періодичних виданнях: “...широкое ознакомление с его произведениями началось, собственно, недавно, со дня 10-летия его смерти”⁵⁸. Постанова центрального органу влади УСРР набула бюрократичного ставлення щодо виконання з боку місцевих виконавчих органів влади. Так, Президія Одеської міської ради у засіданні тільки 4 червня 1926 р. реагуючи на вказівку з центру формально поставилася до вирішення питання про вшанування пам'яті І. Франка – надала його ім'я фургону-музею⁵⁹ і Першій публічній міській бібліотеці⁶⁰ та вулицю Дальницьку перейменувати у вулицю імені І. Франка⁶¹. Незважаючи на бюрократичне ставлення одеських місцевих виконавчих органів влади до постанови РНК УСРР щодо проведення заходів із відзначення 10-ліття з дня смерті І. Франка в місті

* У покажчику “Іван Франко в Одесі” подано 33 згадки. Див.: Іван Франко в Одесі: Бібліографічний покажчик...

⁵⁵ Тучапский П. Л. Из пережитого: Десяностые годы. – Одеса: Гос. изд. Украины, 1923. – С. 30–31, 48–64.

⁵⁶ Історія Одеси / Колектив авторів. Голов. ред. В. Н. Станко. – Одеса: Друк, 2002. – С. 356–357.

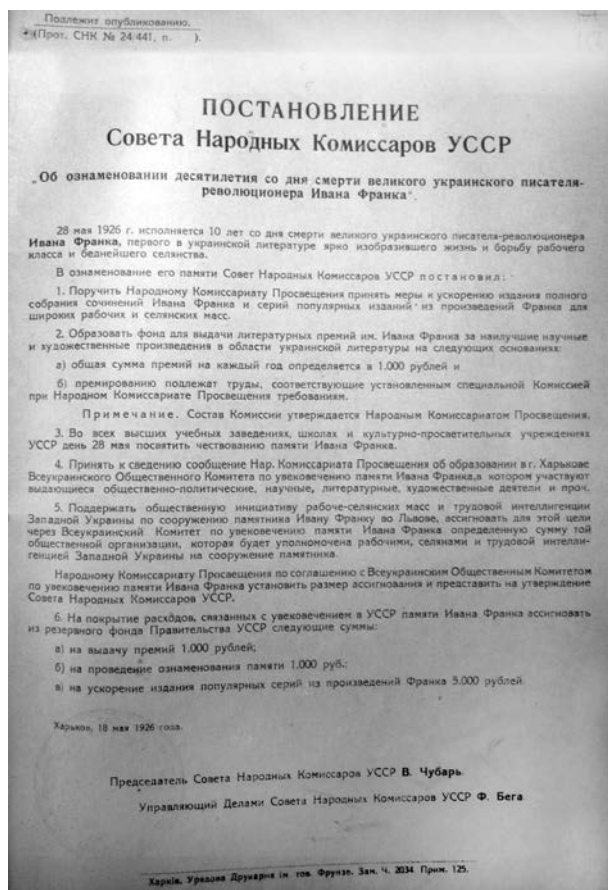
⁵⁷ ДАОО, ф. Р-728, оп. 1, спр. 364, арк. 153.

⁵⁸ Іван Франко: (К 72-летию со дня его рождения) // Шквал. – 1928. – № 34. – С. 2.

⁵⁹ Про нього див.: Солодова В. В. Довоєнні музеї Одеси // Південь України. Одеса: Четвертий міжнар. конгр. українців. Одеса, 26–29 серпня 1999 р.: Допов. та повідомл. – Одеса: АстроПринт, 1999. – С. 132–138.

⁶⁰ Про неї див.: Попович Т. 1-ша Міська Бібліотека Окр. П. О. імені Ів. Франка в м. Одесі // Записки Українського бібліографічного товариства в Одесі. – 1929. – Ч. 2–3. – С. 140–143.

⁶¹ ДАОО, ф. Р-1234, оп. 1, спр. 175, арк. 31–32.

Постанова РНК УСРР від 18 травня 1926 року

були профільні органи влади, які прагнули заздалегідь підготуватися та урочисто відмітити цю дату. Наприклад, керівництво Одеської окружної* інспектури народної освіти виконкому Одеської окружної ради робочих, селянських та червоноармійських депутатів ще в квітні 1926 р.** звернулося до голови Окружної комісії у справах

українізації при Одеському окружному відділі народної освіти з проханням "...організувати комісію для підготовки й керування урочистим святкуванням 10 роковин видатного українського письменника Івана Франка", щоб "...і Одеса бодай приблизно оцінила цю велику річницю й гідно відсвяткувала пам'ять великої людини"⁶². Керівництво Окружної комісії у справах українізації поставилося більш творче до цієї справи, створило спеціальну комісію для організації виступів з доповідями, проведення вечорів пам'яті та лекцій, про що було повідомлено 30 квітня 1926 р. в центральному окружному часопису⁶³. Ці постанови і резолюції представників радянської влади стали юридичною підставою появи рецепцій в інтелектуальному просторі Одеси щодо творчої спадщини І. Франка у перші роки радянської влади, що підтверджує її тоталітарний устрій.

Перший вечір пам'яті Великого Каменяра в Одесі відбувся 1926 р. напередодні 12 травня, на якому з доповіддю виступив професор А. Музичка⁶⁴ та дав поштовх появі значної кількості рецепцій з боку журналістів і науковців у форматі публіцистичних і наукових видань, ознайомлення широкого загалу з його постаттю. Так, 28 травня 1926 р. одна колонка центрального окружного часопису була повністю присвячена вшануванню пам'яті І. Франка під загальною назвою – "Пам'яті славетного поета і борця. 1916 – 28 травня – 1926"⁶⁵. У ній було розміщено п'ять публікацій присвячених пам'яті І. Франка, які тематично висвітлювали чотири аспекти франкознавства: уперше надрукований⁶⁶ твір поета⁶⁷,

* З 1923 до 1930 рр. Одеса була центром Одеської округи, до складу якої входили Дніпровський, Єлисаветградський, Миколаївський, Херсонський повіти. Див.: *Бачинський А. Д., Ващенко В. П., Кульчицький С. В.* Изменения административно-территориального деления Одесщины (конец XVIII в. – 1975 г.) // Південний захід. Одесика. – Вип. 13. – Одеса, 2012. – С. 43–52.

** У документі дата не зазначена.

⁶² ДАОО, ф. Р-134, оп. 1, спр. 1847, арк. 12–13.

⁶³ К годовщине смерти Франко // Известия Одесского окружкома КП(б)У, Окрисполкома и ОПБ. – 1926. – 30 квітня.

⁶⁴ Про нього див.: *Бузейчук В. М.* Маловідомі сторінки життя професора А. В. Музички // Лукомор'я: археологія, етнологія, історія Північно-Західного Причорномор'я. – Вип. 1. – Одеса: Видавничий дім «Паллада», 2007. – С. 291–293; *Левченко В. В.* Музичка Андрій Васильович // Одеські історики. Енциклопедичне видання. Том 1 (початок XIX – середина XX ст.). – Одеса: Друкарський дім, 2009. – С. 248–251 та ін.

⁶⁵ Известия Одесского окружкома КП(б)У, Окрисполкома и ОПБ. – 1926. – 28 мая.

⁶⁶ Павлюк М. В. Вказ. пр. С. 119.

⁶⁷ З недрукованих поезій Івана Франка ("Монолог атеїста") [Уривки з поеми] // Известия Одесского окружкома КП(б)У, Окрисполкома и ОПБ. – 1926. – 28 мая.

біографістика⁶⁸, відгуки одеських дослідників на творчу спадщину⁶⁹, републікація авторської передмови до видання творів польською мовою⁷⁰. У цей же час в Українській державній бібліотеці відбулася виставка пам'яті І. Франка, на якій були представлені його літературні й наукові праці, критичні роботи про нього, ілюстрації й рукописи його творів⁷¹, а 14 червня 1926 р. на спеціальному урочистому засіданні Українського бібліографічного товариства (керівник В. Лазурський)⁷² було прочитано вголос одну із п'єс І. Франка⁷³. Спеціальне засідання цього товариства можемо вважати першою ластівкою у проведенні в Одесі інтелектуальних форумів, присвячених постаті Каменяра.

Важливим елементом цієї фази рецептивної франкіани в Одесі, крім вже усталених, таких як видання творів літератора⁷⁴, стали публікації спогадів про нього⁷⁵, екранізація 1927 р. на Одеській кінофабриці ВУФКУ його однойменної повісті “Борислав сміється” (на сьогодні фільм не зберігся, про його існування маємо тільки згадки

у науковій та публіцистичній літературі⁷⁶) та поява перших наукових розвідок щодо його інтелектуальної діяльності⁷⁷. Окреме місце у масиві наукової літератури цього часу зайняла монографія професора А. Музички⁷⁸, в якій без “виразної чіткої марксистської лінії...”, але з елементами критики українського націоналізму, автор розмірковував, як розумів свою творчість літератор і як її сприймали тогочасні критики, проаналізував форму та техніку його поезії, ритміку творів різних періодів, зокрема і вплив народної пісні на ритміку ліричних творів. У цілому книжка, як вірно було зазначено у її вступній статті від видавництва, стала підвалиною у формуванні наукового франкознавства⁷⁹.

Виходячи зі змісту всіх публікацій можна констатувати, що більшість статей виходили до дня роковин І. Франка з рецепціями, в котрих він зображувався як патріот українського народу і велетень української літератури, який свої “найбільш творчі сили... віддав на те, щоб показати життя й працю пригноблених шарів

⁶⁸ Биографические данные // Известия Одесского окружкома КП(б)У, Окрисполкома и ОПБ. – 1926. – 28 мая.

⁶⁹ *Музичка А.* Иван Франко // Известия Одесского окружкома КП(б)У, Окрисполкома и ОПБ. – 1926. – 28 мая; *Гадзинський В.* Писатель и борец (Иван Франко и его эпоха) // Известия Одесского окружкома КП(б)У, Окрисполкома и ОПБ. – 1926. – 28 мая.

⁷⁰ *Франко Иван Др.* Де-що про себе самого // Известия Одесского окружкома КП(б)У, Окрисполкома и ОПБ. – 1926. – 28 травня.

⁷¹ Виставка пам'яті Івана Франка в одеській бібліотеці // Червоний шлях. – 1926. – № 7–8. – С. 285.

⁷² *Павлюк М. В.* Вказ. пр. С. 119.

⁷³ *Музичко О.* Володимир і Наталя Лазурські: союз Каліопи та Мельпомени задля розвитку української культури // Чорноморська хвиля Української революції: провідники національного руху в Одесі у 1917–1920 рр.: Монографія / Вінцовський Т. С., Музичко О. Є., Хмарський В. М. [та ін.]. – Одеса: ТЕС, 2011. – С. 418.

⁷⁴ *Франко І.* Вічний революціонер // Червоний степ. – 1926. – 26 травня; Франко І. Каменярі; Товаришам із тюрми; 3 поеми “Наймит” // Червоний степ. – 1926. – 2 червня; Франко І. Вівчар // Шквал. – 1928. – № 51. – С. 2, 4; Франко І. Отець гуморист (уривок) // Шквал. – 1929. – № 21. – С. 12–13.

⁷⁵ *Ніковський А.* Франко в Одесі в 1909 р. // Життя й революція. – 1926. – № 5. – С. 103–107; *Шелухин С.* Українство 80-х років XIX в. і мої зносини з Ів. Франком // Літературно-науковий вісник. – 1926. – Т. 90, № 7/8. – С. 260–281.

⁷⁶ *Науменко П.* По кінах: (1-ше держкіно – “Крила холопа”, 2-е держкіно – “Борислав сміється”) // Пролетарська правда. – 1927. – 6 грудня. – С. 5; Кадр з фільму Одеської кінофабрики ВУФКУ “Борислав сміється” за повістю І. Я. Франка // Вікна. – 1928. – № 5. – С. 1; Борислав смеється (“Восковые короли”). Екраниз., 7 ч., 2000 м, ВУФКУ (Одеса), 1927 г. Выпуск на экран: 16.XII.1927 (Киев), 11.VII.1930 (Москва) // Советские художественные фильмы: Аннотированный каталог. В 3 т. – М., 1961. – Т. 1: Немые фильмы (1918–1935). – С. 180 та ін.

⁷⁷ *Копержинський К.* Бібліографічні уваги до історії української книги 80-90-х років XIX століття в Одесі // Праці Одеської центральної наукової бібліотеки. – 1927. – Т. 1. – С. 170; *Гордієвський М. І.* “Мойсей” – поема Ів. Франка: (Спроба характеристики). – Одеса: Станок, 1926. – 15 с.; *Семенів М.* Переклади Ів. Франка з Меландра // Slavica. – 1928. – Роф. VII, seš. 2. – S. 430–432 та ін.

⁷⁸ *Музичка А. В.* Шляхи поетичної творчості Івана Франка. – Х.; Одеса: ДВУ, 1927. – 202 с.

⁷⁹ Там само. – С. 3–4.

людства”⁸⁰. Акцентування авторами та редакціями часописів саме на трагічний факт життя поета було не випадково. Це пов’язано з загальною філософією пролетарської ідеології того часу, коли більшовицьке керівництво звертало увагу на боротьбу відомих представників культури, які боролись за права трудящих мас, що стало підставою ідентифікувати І. Франка “...первым пролетарским писателем в украинской литературе”⁸¹. У цілому, незважаючи на політично-толерантні рецепції того часу, все ж таки на середину 1920-х років припадає час появи перших фальсифікацій щодо змісту інтелектуального надбання І. Франка. Так, професор А. Музичка у доповіді на засіданні Президії Одеської міської ради 4 червня 1926 р. наголосив, що І. Франко перебував “...в первых рядах борьбы за научно-марксистское мирозерцание пролетариата и проводников его в литературе...”⁸², що у наступних фазах радянського періоду стало домінантою рецепції.

Започаткована наприкінці 1920-х рр. більшовицькою владою екстермінаційна політика проти української культури у 1930-х рр. переросла у боротьбу з українським “буржуазним націоналізмом”, що призвело до виокремлення *другої фази (1930–1941) третього періоду одеської рецептивної франкіани*. За 12 років було значно зменшено кількість публікацій – до 24*

позицій (4 – 1930, 2 – 1931, 2 – 1936, 13 – 1940, 3 – 1941), а загалом образ І. Франка як українського національного генія було спотворено на борця за ідеї соціалістичної революції. На зламі 1930-х – 1940-х років стрімке зростанням соціально-економічних проблем спонукало владу шукати шляхи вирішення та відповідно пом’якшення політичного режиму в різних сферах життя, що сприяло появі нових публікацій щодо творчості І. Франка, але їх зміст не виходив за межі існуючих ідеологічних догм.

Наприкінці 1920-х рр. почався процес поступового зведення українізації нанівець. Розпочався цілеспрямований наступ більшовиків на національну культуру українців. Більшість керівників УСРР були оголошені “ворогами народу”, піддані жорстоким переслідуванням або знищені. В українському націоналізмі були звинувачені та зазнали різних видів утисків автори перших наукових студій, присвячених інтелектуальній діяльності І. Франка – В. Гадзінський (1888–1932)⁸³, А. Річицький (1893–1934), М. Гордієвський (1885–1938)⁸⁴, П. Клепатський (1885 – не раніше 1938)⁸⁵, А. Музичка (1886–1966)⁸⁶ та інші. Замість них на науковому небосхилі з’явилися нові персони. У першу чергу це одеський науковець А. Недзвідський, перу якого за той час належить шість публікацій⁸⁷. Із інших авторів на

⁸⁰ В роковини письменника-революціонера // Шквал. – 1929. – № 21. – С. 12.

⁸¹ Речицкий А. Иван Франко и пролетариат (Отрывок из статьи “Рабоче-крестьянский поэт и деятель”) // Шквал. – 1928. – № 23. – С. 7.

⁸² ДАОО, ф. Р-1234, оп. 1, спр. 175, арк. 31.

* У покажчику “Іван Франко в Одесі” подано 20 згадок. Див.: Іван Франко в Одесі: Бібліографічний покажчик...

⁸³ Див.: Турчина Л. В. Літературний процес 1920-х років на півдні України крізь призму поглядів В. Гадзінського // Наукові праці історичного факультету. – Запоріжжя, 2010. – Вип. XXVIII. – С. 227–230 та ін.

⁸⁴ Див.: Левченко В. В., Петровський Е. П. «Арештувати як українського есера...» (до біографії професора філософії та педагогіки Одеського державного університету Михайла Гордієвського) // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 2008. – № 1/2. – С. 415–432 та ін.

⁸⁵ Див.: Музичко О. Є. Клепацький Павло Григорович // Одеські історики. Енциклопедичне видання. Том 1 (початок ХІХ – середина ХХ ст.). – Одеса: Друкарський дім, 2009. – С. 164–166 та ін.

⁸⁶ Див.: Бузейчук В. М. Маловідомі сторінки життя професора А. В. Музички // Лукомор’я: археологія, етнологія, історія Північно-Західного Причорномор’я. – Вип. 1. – 2007. – С. 291–293; Левченко В. В. Постать вченого на тлі національної революції 1917–1921 рр.: історик літератури А. В. Музичка (1886–1966) / Національна революція: загальноєвропейська традиція та український контекст. – Івано-Франківськ, 2012. – С. 306–315 та ін.

⁸⁷ Недзвідський А. В. Іван Франко: До 80-річчя з дня народження // Молода гвардія. – 1936. – 16 серпня; Його ж. Университет имени Ивана Франко // Большевицкое знамя. – 1940. – 11 января; Його ж. Гений Ивана Франко // Большевицское знамя. – 1940. – 26 октября; Його ж. Франко в русских переводах // Советская Украина. – 1940. – 31 октября; Його ж. Одесские отклики 1916 года на смерть писателя // Большевицское знамя. – 1940. – 26 декабря; Великий борец за свободу украинского народа: (К 85-летию со дня рождения И. Я. Франко) // Большевицское знамя. – 1941. – 28 августа.

сторінках одеської преси працюючих у ландафті франкознавства слід пригадати працівників музею імені І. Франка у Львові – директора П. Франка⁸⁸ і співробітницю І. Радловську⁸⁹. Залучення до публікацій в одеській пресі львівських франкознавців мало ідею демонстрації ними тих же рефлексій, що й одеських дослідників, які знаходилися в одному ідеологічному просторі політики радянзації на українських землях. Утішним епізодом цієї фази стала прем'єра опери композитора Б. Лятошинського “Золотий обруч” за повістю І. Франка “Захар Беркут”, яка вперше відбулася 26 березня 1930 р. в Одесі⁹⁰.

Характерними для цієї фази виглядають статті опубліковані у центральній обласній газеті “Чорноморська комуна”⁹¹, які демонструють досягнення більшовиків у навішуванні ярликів, фальсифікуванні змісту творчості І. Франка та

Чорноморська комуна
28 травня 1930 року

репрезентуванні митця через образи його творів для ідеологічних потреб поточного моменту. Наприклад, у статті “Каменярь соціалізму – Іван Франко”⁹¹ автор перекручує образ поета, котрий усе життя відчував свою близькість до народу, закликав знедолених, пригночених рабським становищем людей боротися зі свавіллям і

неправдою, чому присвятив вірш “Каменярі”, наповнений символічними образами, серед яких – височенна гранітна скала, символ неправди і неволі, і власне через що його самого стали називати Каменярем, подає його “...як постать великого каменяря соціалізму”. Послідовно, але помірковано, автор представляє постать І. Франка прихильником ідеології радянської влади, який хоч і “...не доводить правдивого шляху марксизму, але дуже близько до нього стоїть”. Вже через рік у статті “Письменник-борець за інтереси робітничого класу – Іван Франко”⁹²

Чорноморська комуна
28 травня 1931 року

автор підводить читача до того, що основним змістом інтелектуальної діяльності І. Франка була ідея класової боротьби, як відомо одного з ключових понять марксизму: “...велична є постать “каменяря соціалізму” – Франка, що, ставлячи в основу своєї боротьби “людське щастя й волю й не абстрактно, а класово” закликав до “бою нового” “тисячі самих як я”, як він самий”. При цьому автор не забуває відмітити хибі Каменяря у революційному русі та зазначити роль партії більшовиків у боротьбі робочого класу: “Франко в питаннях програмових, в питаннях тактики щодо засобів боротьби не мав міцного, незламного характеру”. Піком циніч-

автор підводить читача до того, що основним змістом інтелектуальної діяльності І. Франка була ідея класової боротьби, як відомо одного з ключових понять марксизму: “...велична є постать “каменяря соціалізму” – Франка, що, ставлячи в основу своєї боротьби “людське

⁸⁸ Франко П. І. Музей Івана Франка у Львові // Чорноморська комуна. – 1940. – 4 вересня.

⁸⁹ Радловская И. Иван Франко и Одесса // Большевицкое знамя. – 1940. – 26 декабря; Її ж. Летописец рабочего Борислава // Большевицкое знамя. – 1941. – 28 мая.

⁹⁰ Арбатов О. Опера “Захар Беркут” (“Золотий обруч”): До постанови в Державній опері // Чорноморська комуна. – 1930. – 23 березня; Б. Л. “Захар Беркут”: В Одеській державній опері // Чорноморська комуна. – 1930. – 9 квітня.

* “Чорноморська комуна” – друкований орган Одеського обласного і міського комітетів КПУ. Веде початок від кількох одеських періодичних видань з 1917–1920 рр. та від «Известий-Вістей» (з 1920 р.) Одеського ревкому і виконкому. З 1929 р. прийняла цю назву і почала виходити українською мовою. Виходила 5 разів на тиждень.

⁹¹ Каменярь соціалізму – Іван Франко (До 14 роковин зо дня смерті) // Чорноморська комуна. – 1930. – 28 травня.

⁹¹ Каменярь соціалізму – Іван Франко (До 14 роковин зо дня смерті) // Чорноморська комуна. – 1930. – 28 травня.

⁹² Романченко Ів. Письменник-борець за інтереси робітничого класу – Іван Франко (До 15 роковин з дня смерті) // Чорноморська комуна. – 1931. – 28 травня.

ного популізму радянської ідеології 1930-х рр. стала стаття “Музей Івана Франка у Львові”⁹³, в якій чверть матеріалу присвячено визначенню ролі Сталіна у вшануванні пам’яті І. Франка: “І коли великий Сталін подав дружню руку братам Західної України і визволив всіх спід панського гніту, коли прийшла воля і щастя, що про неї мріяв і за неї боровся Іван Франко і героїчна Червона Армія звільнила трудящий народ Західної України, аж тоді ми дістали змогу популяризувати його ім’я, творчість разом з усім народом великої і неозорої Радянської країни”. Знайомлячи у статті читача з експозицією музею І. Франка у Львові, автор робить висновок, що “Основна теза музею і полягає в цьому, щоб стати ще одним джерелом радянської літератури, щоб дати спробою широким масам трудящих прилучитися до справжнього зрозуміння культурної спадщини Івана Франка і служити цим великій ідеї Леніна – Сталіна”.

На нетривалий час перерву радянській вакханалії у фальсифікації ідеалів творчості І. Франка зробив прихід Другої світової війни на терени УРСР, разом з тим започаткувавши наявність **четвертого періоду одеської рецептивної франкіани – румунсько-німецького (1941–1944)**. Ставлення адміністрації Трансністрії до постаті І. Франка лежало в контексті загальної політики румунської влади щодо українського народу. Українців румуни вважали неблагонадійними, представники яких проявляли автономістські тенденції щодо румунської держави та активно закликали до відновлення незалежної соборної

Української держави, через що вони були постійно під пильним наглядом її силових структур⁹⁴. Перебування румунської влади на теренах України супроводжувалося пропагандистською акцією, суть якої полягала у так званому звільненні румунського задністровського населення або “реінтеграції” втрачених провінцій. Солдатам оголошувалося, що вони виконують священну місію, а боротьба на сході представлялася як боротьба європейської цивілізації з дикунством. З огляду загалом на українське питання політика окупантів була промаркована антиукраїнськими поглядами⁹⁵. Тому впродовж 1941–1942 рр. жодної згадки щодо постаті І. Франка, рівно як й інших діячів української культури ми не зустрічаємо на переглянутих нами фронтально шпальтах одеських часописів, які всі без виключення виходили російською мовою*.

Тільки починаючи з березня 1943 й до січня 1944 рр., на сторінках періодичної преси Одеси 12 разів з’являється згадка імені Каменяра, яке поставало в контексті анонсів редакціями цих газет вистави “Украдене щастя”, поставленої за його п’єсою “Современным театром”⁹⁶ і “Театром Обозрений”⁹⁷. Подібне “потепління” в ставленні до українського питання редакція газети “Одесса” в одному з анонсів до вистави пояснювала так: ““Украдене щастя” – драматическое произведение известнейшего писателя Ив. Франка не часто появлялось на сценах наших театров, хотя является одной из лучших классических пьес украинской драматургии. Возможно это объяснялось его сложностью и углублёнными,

⁹³ Франко П. І. Музей Івана Франка у Львові // Чорноморська комуна. – 1940. – 4 вересня.

⁹⁴ Див.: *Вінцовський Т. С.*, Нікульча І. Я. Українське самостійницьке підпілля у Трансністрії (1941–1944 рр.) // Український історичний журнал. – 2007. – № 5. – С. 123–133.

⁹⁵ Див.: *Михайлуца М. І.* Антиукраїнськість релігійної політики румунської адміністрації в “Трансністрії” (1941–1944 рр.) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2010. – Вип. XXVIII. – С. 245–248.

* Хоча в Трансністрії виходили газети українською мовою. Наприклад, 1941–1942 рр. у Голтянському повіті українською мовою виходила газета “Прибугські вісті”. Голтянський повіт губернаторства Трансністрії – адміністративна одиниця, до якої входили правобережна частина Первомайська (Голта) і Первомайський район.

⁹⁶ “Украдене щастя” // Одесса. – 1943. – 23 марта; П. П. Бенефис артиста Н. И. Богданова // Молва. – 1943. – 25 марта; Современный театр // Одесская газета. – 1943. – 2 апреля; Для своего... // Одесса. – 1943. – 6 апреля; Современный театр // Одесская газета. – 1943. – 8 мая; Уже настало... // Одесса. – 1943. – 28 мая; Современный театр // Одесская газета. – 1943. – 18 июня; 20 июня... // Одесса. – 1943. – 19 июня; Современный театр // Одесская газета. – 1944. – 21 января.

⁹⁷ Театр “Обозрений” // Одесская газета. – 1943. – 5 мая; Театр „Обозрений» // Одесская газета. – 1943. – 6 мая; Театр „Обозрений» // Одесская газета. – 1943. – 8 мая.

несколько, необычными характеристиками персонажей”⁹⁸. Хоча відповідь на це питання лежало не у площині складності самої п’єси, а скоріш за все у критичній ситуації румунсько-німецьких військ на фронті та відповідно розпочатої політики загравання румунської влади із значною кількістю українського населення в Одесі для притягнення його на свій бік.

Після нетривалої перерви у ландшафті одеської рецептивної франкіани навесні 1944 р. було відновлено її третій період з початком *третьої фази (1944–1955)*, яка відзначена незначною кількістю публікацій щодо постаті І. Франка – 24* (10 – 1946, 1 – 1947, 2 – 1948, 3 – 1950, 4 – 1951, 1 – 1952, 2 – 1955), 17 з яких були опубліковані у двох центральних обласних часописах – “Большевистское знамя”^{**} (12) і “Чорноморська комуна” (5).

На 1946 р. (через 20 років після проведення першого) припадає проведення другого інтелектуального форуму в Одесі на честь І. Франка. Це сталося наприкінці травня у Будинку вчених, де у рамках об’єднаного урочистого засідання кафедр української літератури Одеського державного університету і Одеського педагогічного інституту, присвяченого 30 роковинам українського літератора з доповідями виступили викладачі двох вишів, а місцеві артисти прочитали обрані його твори⁹⁹. У цей час на сценах одеських театрів київські й одеські трупи активно продов-

жували ставити виставу “Украдене щастя” за п’єсою І. Франка¹⁰⁰. Серед одеських акторів, що грали у цій виставі виділимо І. Твердохліба, який грав роль Миколи ще у виставах за часів німецько-румунської окупації.

Чорноморська комуна 26 травня 1946 року

Рецептивними ознаками одеської франкіани третьої фази радянського періоду, поруч з підкресленням сталої багатогранності літератора та згадування про нього виключно щодо роковин смерті, стало наголошення на викриття українських буржуазних націоналістів і “...тесную связь с культурой великого русского народа”¹⁰¹, вплив передової російської літератури на розвиток його культури¹⁰², революційну спрямованість його ідеалів¹⁰³ та репрезентацію його інтелектуальної біографії у переважній більшості російською мовою¹⁰⁴. Публікація творів росій-

⁹⁸ “Украдене щастя” // Одесса. – 1943. – 23 марта.

* У покажчику “Іван Франко в Одесі” подано 15 згадок. Див.: Іван Франко в Одесі: Бібліографічний покажчик...

** “Большевистское знамя” – друкований орган одеського обкому ВКП(б), виходив з січня 1938 р.

⁹⁹ Юбилейное заседание памяти Ивана Франко // Большеви́стское знамя. – 1946. – 1 июня.

¹⁰⁰ Сцена из спектакля “Украдене щастя” И. Франко (Михайло – Л. С. Заднипровский, Микола – И. И. Твердохлиб). Театр им. Окт. революции, 1947: Фото // Голота В. В. Театральная Одесса. – К., 1990. – С. 200; Недзведский А. “Украдене щастя” в Украинском театре им. Октябрьской революции // Большеви́стское знамя. – 1948. – 16 января; В’язовський Г. “Украдене щастя”: (Гастролю Київ. театру ім. І. Франка) // Чорноморська комуна. – 1950. – 7 червня.

¹⁰¹ Киселев А. Великий писатель-революционер // Большеви́стское знамя. – 1951. – 29 мая.

¹⁰² Чаговец В. Він писав на мармурі // Чорноморська комуна. – 1946. – 26 травня; Черная Т. Великий писатель – борец // Большеви́стское знамя. – 1946. – 28 мая.

¹⁰³ Устенко М. Великий народний письменник // Чорноморська комуна. – 1946. – 28 травня; Юбилейное заседание памяти Ивана Франко // Большеви́стское знамя. – 1946. – 1 июня; Левченко М. Іван Франко і революція 1905 року // Чорноморська комуна. – 1955. – 18 грудня.

¹⁰⁴ Нестеренко В. На русском языке // Большеви́стское знамя. – 1946. – 28 мая; Франко И. Родная земля / Перевел с украинского Григорий Карев // Большеви́стское знамя. – 1946. – 28 мая; Франко И. Моя Любовь (Из цикла “Украина”) / Перевел с украинского Г. Захаров // Большеви́стское знамя. – 1946. – 28 мая; Франко И. В долине, где село лежит / Перевел с украинского В. Бершадский // Большеви́стское знамя. – 1946. – 28 мая та ін.

ською мовою Каменяря здійснювалася у контексті загальної політики русифікації, яка була направлена у СРСР на придушення національних проявів будь-яким народом. При цьому радянська влада продовжувала фальсифікувати ідеї І. Франка, які в оригіналі літератора подавалися як боротьба за добробут і краще майбутнє українського народу, а вона трактувала революційну направленість як боротьбу за побудову майбутньої комуністичної держави: “Этот острый меч слова Франко и сейчас с неослабевающей силой разит всех врагов народа; а горячее сердце Франко мы чувствуем в его страстных произведениях, обращенных к народу. Поэтому эти произведения так дороги и близки нам. Они помогают нам в нашей борьбе за построение коммунистического общества, о котором всю свою жизнь мечтал пламенный поэт – революционный демократ Иван Франко”¹⁰⁵.

Наступна *фаза (1956–1971) третього періоду одеського рецептивної франкіани* стала показовою у багатьох аспектів дослідження франкознавства в Одесі: у пропорційному відношенні до хронологічного часу періоду рекордна кількість рецепцій – 185* (82 – 1956, 1 – 1957, 6 – 1958, 4 – 1959, 4 – 1960, 4 – 1961, 7 – 1962, 2 – 1963, 2 – 1964, 9 – 1966, 2 – 1967, 44 – 1968, 10 – 1969, 3 – 1970, 5 – 1971); відзначення ювілеїв з дня народження І. Франка на державному рівні з підготовки і проведення урочистих заходів: 1956 р. утворення республіканського урядового комітету і комісії при обласних Радах депутатів

трудящих¹⁰⁶, 1966 р. створення Обласної ювілейної комісії¹⁰⁷; проведення різноформатних заходів у навчальних закладах і культурно-освітніх установах, на підприємствах тощо; переважна кількість урочистих заходів присвячувалися річниці, а ні роковинам; видання в Одеському державному університеті імені І. І. Мечникова збірки наукових праць¹⁰⁸; встановлення 1956 р. меморіальної дошки на будинку № 42 по вулиці Грецькій (К. Лібкнехта), в якому він мешкав перебуваючи в Одесі 1909 р.¹⁰⁹; проведення чисельного наукового міждисциплінарного форуму на університетському рівні з виданням матеріалів його учасників, що звернулися до вивчення різних аспектів його творчості, окремих питань літературної спадщини, художньої майстерності, мовно-стилістичної характеристики тощо¹¹⁰; проведення Одеським і Львівським університетами в Одесі ХІV Франківської республіканської наукової конференції¹¹¹; проведення та захист дисертаційних досліджень, присвячених інтелектуальній діяльності І. Франка¹¹²; проведення у Будинку вчених “Франківських читань” з виданням за їх результатами тез доповідей¹¹³; видання виклада-

¹⁰⁵ Киселев А. Великий писатель-революционер // Большевицское знамя. – 1951. – 29 мая.

* У покажчику “Іван Франко в Одесі” подано 145 згадок. Див.: Іван Франко в Одесі: Бібліографічний покажчик...

¹⁰⁶ ДАОО, ф. Р-2000, оп. 3, спр. 1300, арк. 85.

¹⁰⁷ ДАОО, ф. Р-2000, оп. 9, спр. 29, арк. 26–27.

¹⁰⁸ Праці Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова. – 1956. – Т. 146: Збірник, присвячений 100-річчю з дня народження Івана Франка. – 122 с.

¹⁰⁹ ДАОО, ф. Р-1234, оп. 7, спр. 1726, арк. 33; ф. Р-2000, оп. 3, спр. 1418, арк. 178–180.

¹¹⁰ Іван Франко і історико-літературний процес: Матеріали наук. конф. / Відп. ред. А. В. Недзвідський. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1968. – 106 с.

¹¹¹ ХІV Франківська республіканська наукова конференція: Запрошення-програма. Одеса, 9–12 груд. 1969 р. – Одеса, 1969. – 12 с.

¹¹² Маркушевская Р. Ф. Иван Франко – критик и исследователь в борьбе за Шевченко: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Одеса, 1962. – 20 с.; Пчелинцева М. М. Иван Франко – библиограф украинской литературы: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Одеса, 1963. – 19 с.

¹¹³ Франківські читання 1956 року: Тези доп. / Редкол.: П. І. Збандуто, М. З. Зданевич, А. В. Недзвідський (відп. ред.). – Одеса, 1957. – 52 с.

чами університету практичних рекомендацій для викладання творчості І. Франка у середніх школах¹¹⁴; розміщення портрету і патріотично спрямованої статті на передовиці центрального обласного часопису – “Великий син українського народу”¹¹⁵ ознайомлення читачів одеської преси з проведенням урочистих заходів на бать-

автори яких зображували його як велику людину “...яка все життя вела наполегливу, пристрасну боротьбу за соціальне і національне визволення свого багатостраждального народу...”¹¹⁷, зустрічалися кардинально протилежні студії, автори котрих все ж таки намагалися “притягнути” зміст його творчого надбання до сучасних ідеологем комуністичної партії. Так, працівники Одеського облдержархіву коментуючи секретний циркуляр від 30 березня 1892 р., що зберігався у фондах архіву, в якому повідомлялося про заборону в’їзду І. Франкові до Російської імперії дійшли до контрверсійного висновку щодо “...прагнення Івана Яковича Франка до зближення з російськими і українськими письменниками”¹¹⁸. Отже, у цей час новою “фішкою” у фальсифікації радянською владою ідейного змісту інтелектуальної творчості Каменяра стало змалювання його як борця за відстоювання “...інтернаціональної єдності трудящихся”, “...російсько-українську літературну єдність”, що заклав “...традиції співробітництва, культурного єднання народів”, які “...є особливо цінними й плідними для українського народу, який в неперушній єдності з великим братом – російським народом та іншими народами нашої багатонаціональної Батьківщини здобув те щастя, за яке віддали своє життя в страшні часи панування “темного царства” кращі сини народу, серед яких почесне місце займає і великий український Каменяр – Іван Якович Франко”¹¹⁹.

Наступна *фаза (1972–1985) радянського періоду одеської рецептивної франкіани* відповідно даних покажчика “Іван Франко в Одесі” репрезентована 55 споминами¹²⁰ (1 – 1973,

Чорноморська комуна 27 серпня 1956 року

ківщині Каменяра¹¹⁶; переважна більшість публікацій українською мовою тощо. У цілому така потужна рецептивна репрезентація постаті та інтелектуального доробку І. Франка на тлі процесів десталінізації сприяла популяризації його імені, формуванню осередків франкознавства в ОДУ імені І. І. Мечникова і Одеській бібліотеці імені М. Горького, підвищенню української національної свідомості одеситів та об’єднанню на тлі франкознавства українців Західної й Південної України, подоланню негативних спогадів в історичній пам’яті та будуванню нового підґрунтя в культурі пам’яті.

Серед переважної більшості ідеологічно поміркованих публікацій щодо постаті І. Франка,

¹¹⁴ На допомогу школі: Практичні рекомендації кафедри філологічного факультету / ОДУ ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 1956. – Вип. 3. – 95 с.; *Маркушевський П. Т.* Вивчення творчості Франка в середній школі / Одеський обласний інститут удосконалення кваліфікації вчителів. – Одеса, 1957. – 47 с.

¹¹⁵ Великий син українського народу // Чорноморська комуна. – 1956. – 27 серпня.

¹¹⁶ *Лозовий П.* На високій полонині: До 100-річчя з дня народження Івана Франка // Чорноморська комуна. – 1956. – 21 серпня; Ювілейні франківські торжества у Львові: Покладення вінків на могилу великого письменника // Чорноморська комуна. – 1956. – 5 вересня; Урочисті засідання в Дрогобичі і Бориславі // Чорноморська комуна. – 1956. – 6 вересня та ін.

¹¹⁷ *Абовський М.* На батьківщині великого каменяра: До 100-річчя з дня народження Івана Франка // Чорноморська комуна. – 1956. – 4 липня та ін.

¹¹⁸ *Осадчук О., Щиголь Є., Московенко Ю.* До 100-річчя І. Я. Франка // Чорноморська комуна. – 1956. – 22 серпня.

¹¹⁹ *В’язовський Гр.* Іван Франко і російська література: До 100-річчя з дня народження // Чорноморська комуна. – 1956. – 7 серпня.

¹²⁰ Див.: Іван Франко в Одесі: Бібліографічний покажчик...

2 – 1974, 1 – 1975, 4 – 1976, 7 – 1977, 5 – 1978, 2 – 1979, 3 – 1980, 9 – 1981, 6 – 1982, 6 – 1983, 4 – 1984, 5 – 1985) щодо постаті І. Франка. Ця фаза припала на час поступової російськофікації, що супроводжувалося цілеспрямованою політикою влади щодо обмежень української мови та зміненням акцентів комуністичної партії з розвитку національних культур на політику інтернаціоналізму. На цьому тлі паралельно з науково-виваженими студіями¹²¹ у багатьох публікаціях, присвячених висвітленню інтелектуальної біографії Каменяра спостерігалися дисонансні тези. Так, з'явилися розвідки, в яких інтелектуальний доробок літератора вивчався у контексті марксистсько-ленінської теорії¹²², “надуманого” змісту революційної тематики 1905–1907 рр.¹²³, єднання українського і російського народів¹²⁴ та інтернаціонального руху¹²⁵. Остання тема набула настільки бурхливого ідеологічного піднесення, що Одеський державний університет 25–27 квітня 1974 р. провів республіканську конференцію на тему “Інтернаціоналізм у творчості Івана Франка”¹²⁶. Фальсифікування ідейної суті інтелектуальної спадщини І. Франка у пуб-

лікаціях одеських дослідників здійснювалася тенденційно з написанням їх у першій половині 1980-х рр. переважно російською мовою.

Останній *шостій фазі (1985–1991) радянського періоду одеської рецептивної франкіани* характерне поступове сходження нанівець комуністичної ідеології й риторики у вивченні творчості Каменяра та перефокусування поглядів одеських дослідників на національно-патріотичні ідеї в його інтелектуальному доробку. Ці ознаки виразилися для відносно короткого відрізка часу в значну кількість рецепцій – 75¹²⁷ (15 – 1986, 48 – 1987, 5 – 1988, 3 – 1989, 3 – 1990, 1 – 1991).

Помітними подіями цієї фази стали проведення у складних соціально-економічних умовах ОДУ імені І. І. Мечникова і Одеським міжобласним відділенням Спілки театральних діячів представницького наукового форуму на обласному рівні¹²⁸ та організація 1989 р. у день хрещення Івана Франка, 27 серпня (народився ж він, згідно з метричним записом, 25 серпня 1856 р.) науково-освітньо-культурницької організації “Вотум Івана Франка”¹²⁹. Це ще раз продемон-

¹²¹ Зленко Г. Друг Івана Франко // Вечерня Одесса. – 1973. – 27 сентября; Зленко Г. “Сюди приїхав Іван Франко...” // Чорноморська комуна. – 1976. – 21 вересня; Бондарчук Т. І. Франко – бібліограф // Вечерня Одесса. – 1981. – 27 августа; Маркушевський П. Іван Франко на одеській сцені // За наукові кадри. – 1981. – 18 вересня; Зленко Г. Там, де море Чорне грає // Шляхами Івана Франка на Україні. – Львів: Каменяр, 1982. – С. 105–111 та ін.

¹²² Недзвідський А. З відгуків марксистсько-ленінської критики про Франка // Українське літературознавство. – 1975. – Вип. 23. – С. 3–10; Раковська Н. Іван Франко в оцінці російської прогресивної і марксистської критики // Українське літературознавство. – 1983. – Вип. 40. – С. 37–42.

¹²³ Ковальчук Л. Революція 1905–1907 гг. в публіцистике Максима Горького и Івана Франко // Вопросы литературы народов СССР. – 1982. – Вип. 8. – С. 96–103; Паньков А. И. Украинская прогрессивная критика в канун первой русской революции в борьбе за народность литературы: (Полемика И. Франко и Леси Украинки): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Одесса, 1982. – 21 с.; Ковальчук Л. А. Образность публицистики Івана Франко: (На материале произведений периода первой русской революции 1905–1907 гг.): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Одесса, 1983. – 18 с.; Ковальчук Л. Идейно-тематичні перегуки поезії і публіцистики І. Франка періоду першої російської революції // Українське літературознавство. – 1985. – Вип. 44. – С. 63–68.

¹²⁴ Іван Франко – поборник великого братерства: Метод. реком. / Авт.: І. М. Дузь, Л. А. Ковальчук, А. І. Паньков. – Одеса, 1982. – 24 с.; Ковальчук Л. Русско-украинское единение в публицистике Івана Франко 1905–1907 гг. // Тез. докл. межобл. науч.-практ. конф. молодых ученых, посвящ. 60-й годовщине образования СССР. – Одеса, 1983. – Ч. I. – С. 223–224.

¹²⁵ Доброгорський М. Інтернаціональний зміст патріотизму Івана Франка // Українське літературознавство. – 1977. – Вип. 28. – С. 20–27; Саенко І. І. Франко про діалектичний зв'язок національного й інтернаціонального в історико-літературному процесі // Українське літературознавство. – 1977. – Вип. 28. – С. 34–41.

¹²⁶ М. З. [Республіканська наукова конференція] // Радянське літературознавство. – 1974. – № 7. – С. 95.

¹²⁷ Див.: Іван Франко в Одесі: Бібліографічний покажчик...

¹²⁸ Лиш боротись – значить жити!: Тези обл. наук.-творч. конф., присвяч. 100-річчю з дня публ. зб. І. Франка “З вершин і низин”. 29–30 грудня 1987 р. / Відп. ред. П. Т. Маркушевський. – Одеса, 1987. – 58 с.

¹²⁹ Вербицький В. Г. “Вотум Івана Франка”: Наукова, освітня та культурницька організація в Одесі // Чорноморська комуна. – 1991. – 5 квітня.

струвало активну діяльність одеських осередків франкознавства та національно-патріотичні почуття багатьох одеситів.

Від часу здобуття українським народом незалежної держави до наших днів триває *п'ятий період – національно-суверенний – одеської рецептивної франкіани*, у розвитку якого наступні дослідники може виділять окремі фази, ми ж його репрезентуємо одним періодом, в якому нарахували тільки 55 рецепцій, що складає низький показник до відповідності з його хронологічними межами. Це пов'язано із складним соціально-економічним і суспільно-політичним положенням в Україні 1990-х рр., коли національно-патріотичні піднесення в країні залишалися на узбіччі національної політики можновладців, що призвело до того, що, наприклад, 1992 р. в Одесі 136-ту річницю від дня народження Каменяра зі всіх державних, політичних і громадських об'єднань відзначило тільки одне єдине товариство “Вотум Івана Франка”¹³⁰. Подібна ситуація повторилася й 2000 р., але з більш гіркими наслідками. До того, що державні установи, не говорячи про політичні й громадські об'єднання (крім товариства “Вотум Івана Франка”), проігнорували пом'янути ім'я Каменяра у день його кончини, не поклавши квіти до меморіальної дошки, так ще до того під нею зникла поличка для квітів¹³¹. Таке становище змінилося в середині 2000-х рр. за часів президентства В. Ющенка, коли 7 грудня 2006 р. в Одесі в центрі міста на перетині Олександрівського проспекту і вулиці Успенської до 150-річчя з дня народження І. Франка було відкрито* перший на півдні України на його честь пам'ятник.

У науковому плані ситуація була та й залишається не на багато краще. Виключенням можна вважати видання Одеською державною науковою бібліотекою імені М. Горького науково-допоміжного бібліографічного покажчика “Іван Франко в Одесі”¹³² (див. фото 2), упорядкованого знаним одеським краєзнавцем і франкознавцем Г. Зленком (1934–2015). У покажчику шляхом опису великого корпусу публікацій від кінця

Одеса. Пам'ятник Івану Франку

XIX до кінця XX ст. розкрито різнобічні тривалочасні зв'язки літератора з Південною Пальмірою, вивчення його біографії та багатогранної спадщини одеськими дослідниками. Упорядкування цього покажчика стало увічненням багаторічного і плідного дослідження інтелектуальної біографії Каменяра Г. Зленком. Більшість позицій покажчика проанотовано, у низці випадків спростовано помилки щодо фактів його біографії та їх захищення проти деяких помилкових гіпотетичних уявлень. Наприклад, провідному одеському франкознавцю Г. Зленку належить прерогатива у розвінчання багатьох міфів, які

¹³⁰ Вербицький В. Г. Знову не прийшли... // Чорноморські новини. – 1992. – 1 вересня.

¹³¹ Григорович В. Хто своїх не пам'ятає, того Бог карає... // Чорноморські новини. – 2000. – 10 червня.

* Ініційовано управлінням культури обласної державної адміністрації та одеською міською владою. Скульптор монументу Б. Рум'янець, архітектор – М. Рум'янець.

¹³² Іван Франко в Одесі: Бібліографічний покажчик...

з'явилися навколо питання скільки разів приїжджав І. Франко до Одеси¹³³, підтриману представниками наступної генерації дослідників¹³⁴, та щодо републікації спогадів українського діяча, провідника національно-визвольної революції 1917–1919 рр. в Одесі В. Кедровського¹³⁵, фактологічність яких, оперуючи незаперечними аргументами, він спростував, роблячи висновок, що в їх основу покладено нотатки С. Шелухина з певними “модифікаціями”¹³⁶.

Згадуючи рецепції одеської франкіани 2016 р. – ювілейного року для постаті І. Франка, можна констатувати про проведені заходи культурно-освітніх установ і внутрішньоуніверситетських підрозділів та низку поодиноких статей. Шкода, що до круглих дат Каменяра в Одесі не було проведено наукового форуму ні міжуніверситетського, ні всеукраїнського, а ні міжнародного, хоча вища школа Одеси налічує потужні наукові-педагогічні кадри соціогуманитаріїв, які б могли зробити внесок у популяризацію та продовження рецепцій одеського франкознавства.

Аналіз методологічних установок та індивідуальних дослідницьких стратегій одеської рецептивної франкіани дозволив встановити, періодизацію, динаміку, особливість, спільність і специфіку наукової думки. Структурно одеська рецептивна франкіана представлена багатьма напрямками: зібрання творів, вибрані твори та окремі художні твори; публікації про життєвий і творчий шлях, вшанування його пам'яті; студії, що відображають філософські, релігійнознавчі, суспільно-політичні погляди; матеріали, які розкривають культурно-мистецькі та педагогічні погляди; наукові дослідження літературно-художньої і літературознавчої спадщини; публікації про етнографічну і фольклорну діяльність; мовознавчі погляди та дослідження мови і стилю його творів; діяльності як перекладача, публіциста, журналіста, видавця; праці про між-

народні літературні та громадсько-культурні зв'язки; публікації з методики викладання й вивчення творчості; зображення образу поета в художній літературі та мистецтві; історіографія та бібліографія життя і творчості, постановка творів на сцені та їх екранізація, здійснені в Одесі тощо. Дивлячись на дати виходу переважної більшості публікацій, можна констатувати, що вони виходили до річниці з дня народження або дня роковин І. Франка. Дослідження творчості Великого Каменяра, у біографії якого Одеса займає не досить помітне місце проведені пошуки джерел щодо матеріалів про приїзд І. Франка до Одеси, прижиттєвих і посмертних видань його творів в Одесі, публікацій в одеських виданнях про його життя та творчість, відгуки на кончину, некрологи та статті до річниць та роковин, інтелектуальної спадщини І. Франка в працях одеських дослідників, постановки творів та їх екранізації в Одесі, вшанування пам'яті та відзначення пам'ятних дат, історіографії питання тощо, які відображали дух тих часів та сприяють усвідомленню ролі та місця генія українського народу в інтелектуальному просторі Одеси.

Звернення до масиву вітчизняної критико-літературознавчої рецепції підтвердило гіпотезу про сформований системний характер імперського (трьохфазного), національно-визвольного, радянського (шестифазного), румунсько-німецького і національно-суверенного франкознавства, що проявлялося в індивідуальних стратегіях, спиралося на сформовані наукові традиції, представлених широким спектром досліджень, які виявляють смислове багатство, художню своєрідність і визначають її місце і значення в історії світової літератури. В оцінці інтелектуальної діяльності І. Франка, його дослідники у переважній більшості орієнтувалися насамперед на «ідеологічну доцільність», соціально-політичну кон'юнктуру, чітко сприймали «новітні віяння» у науці. Відповідно, від них годі було очікувати

¹³³ Зленко Г. Д. Единственный приезд Ивана Франко: К 90-летию пребывания писателя в нашем городе // Вечерняя Одесса. – 1999. – 19 октября; *Його ж.* Скільки разів Іван Франко приїздив до Одеси? // Слово і Час. – 2002. – № 7. – С. 75–76 та ін.

¹³⁶ Зленко Г. Скільки разів Іван Франко приїздив до Одеси?...

¹³⁴ Див.: Мисечко А. До історії зв'язків Івана Франка з Одесою // Філософські пошуки. – Львів; Одеса, 2006. – Вип. XXI/XXII. – С. 64–69; Кудлач В. Тут міф і достовірність ходять поруч // Чорноморські новини. – 2011. – 15 грудня та ін.

¹³⁵ Див.: Іван Франко в Одесі / Публікацію підготував О. Гонтар // Думська площа. – Одеса, 2000. – 10 листопада. – С. 6, 12; Музичко О. Високе чоло генія: Іван Франко в Одесі // День. – 2011. – 8–9 жовтня. – С. 8.

будь-яких об'єктивних оцінок, схвальних відгуків про витончену творчість митця, про його правдиві художні образи та проблемні твори, в яких автори порушували питання революційності, класової боротьби, соціалістичних і національних ідей тощо. Аналіз одеської рецептивної франкіани зазначеного періоду дозволяє зробити висновок про важливість продовження розвитку франкознавства, заглибленого новими підходами уявлення про їх різні риси і властивості. У той же час різноманіття представлених наукових стратегій дозволяє окреслити можливі перспективи розвитку сучасного франкознавства, серед яких основними є інтертекстуальний, герменевтичний, текстологічний, історико-порівняльний, історико-функціональний та інші підходи.

References

- Bachyns'kyj, A. D., Vaschenko, V. P., Kul'chyts'kyj, S. V. (2012). Yzmenenyia admynystratyvno-terrytorial'noho delenyia Odesschyny (konets XVIII v. – 1975 h.). *Pivdenyj zakhid. Odesyuka*, 13, 43–52. [in Russian].
- Bujejchuk, V. M. (2007). Malovidomi storinky zhyt'ia profesora A. V. Muzychky. *Lukomor'ia: arkeoholiiia, etnolohiia, istoriia Pivnichno-Zakhidnoho Prychornomor'ia*, 1, 291–293. [in Ukrainian].
- Vintskovs'kyj, T. (2013). Vil'ne misto Odesa v dobu Tsentral'noi Rady: revoliutsijna interpretatsiia politychnoho separatyizmu. *Ukrains'kyj istorychnyj zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 1, 80–91. [in Ukrainian].
- Vints'kovs'kyj, T., Minina, I. (2016). Hromads'kopolitychna j kul'turno-osvitiians'ka diial'nist' Arkadiia Mykoliuka v Odesi u dobu revoliutsij: stanovlennia natsional-komunista. *Pivdenyj Zakhid. Odesyuka*, 20, 240. [in Ukrainian].
- Vintskovs'kyj, T. S., Nikul'cha, I. Ya. (2007). Ukrains'ke samostijnys'ke pidpillia u Transnistrii (1941–1944 rr.). *Ukrains'kyj istorychnyj zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 5, 123–133. [in Ukrainian].
- Hordiievs'kyj, M. I. (1926). “Mojsej” – poema Iv. Franka: (Sproba kharakterystyky). Odesa: Stanok. [in Ukrainian].
- Dobrohors'kyj, M. (1977). Internatsional'nyj zmist patriotyzmu Ivana Franka. *Ukrains'ke literaturoznavstvo*, 28, 20–27. [in Ukrainian].
- Zbirnyk tvoriv vydatnishykh ukrains'kykh pys'menykiv* (1918). Odesa: Vyd. Ye. I. Fesenka. [in Ukrainian].
- Zvit ukrains'koho tovarystva “Prosvita” v Odesi za 1907 r. (1908). Odesa. [in Ukrainian].
- Voronyj, M. (Comps.). (1903). *Z-nad khmar i z dolyn: Ukrains'kyj al'manakh: (Zbirnyk tvoriv s'ohochasnykh avtoriv)*. Odesa. [in Ukrainian].
- Zlenko, H. (1997). Pavlo Zelenyj – odes'kyj mis'kyj holova i literator. *Kyivs'ka starovyna*, 6, 106–111. [in Ukrainian].
- Zlenko, H. (2002). Skil'ky raziv Ivan Franko pryizdyv do Odesy? *Slovo i Chas*, 7, 75–76. [in Ukrainian].
- Zlenko, H. (1982). Tam, de more Chorne hraie. *Shliakhamy Ivana Franka na Ukraini*. L'viv: Kameniar. [in Ukrainian].
- Zlenko, H. D. (Comps.). (2001). *Ivan Franko v Odesi: Bibliohrafichnyj pokazhchyk*. Odesa. [in Ukrainian].
- Hontar, O. (Comps.). (2000). Ivan Franko v Odesi. *Dums'ka ploscha*, 10 lystopada.
- Nedzvids'kyj, A. V. (Ed.). (1968). *Ivan Franko i istoryko-literaturnyj protses*. Kyiv. [in Ukrainian].
- Ivan Franko: (K 72-letyiu so dnia eho rozhdenyia). (1928). *Shkval*, 34, 2.
- Duz', I. M., Koval'chuk, L. A., Pan'kov, A. I. (1982). *Ivan Franko – pobornyk velykoho braterstva*. Odesa. [in Ukrainian].
- Stanko, V. N. (Ed.). (2002). *Istoriia Odesy*. Odesa: Druk. [in Ukrainian].
- Koval'chuk, L. (1985). Idejno-tematychni perehuky poezii i publitsystyky I. Franka periodu pershoi rosij's'koi revoliutsii. *Ukrains'ke literaturoznavstvo*, 44, 63–68. [in Ukrainian].
- Koval'chuk, L. A. (1983). Obraznost' publytsystyky Yvana Franko: (Na materyale proyzvedenyj peryoda pervoj russkoj revoliutsyy 1905–1907 hh.) [Imagery jour-

- nalism Ivan Franko: (On a material of products of the first Russian revolution, the period of 1905–1907)] (*Extended abstract of Candidate's thesis*). Odessa. [in Russian].
- Koval'chuk, L. (1982). *Revoliutsyia 1905–1907 hh. v publytsystyke Maksyma Hor'koho y Yvana Franko. Voprosy lyteratury narodov SSSR*, 8, 96–103. [in Russian].
- Koval'chuk, L. (1983). *Russko-ukrainskoe edinienie v publicistike Ivana Franko 1905–1907 gg. Abstracts of Papers '83: 60-j godovshhine obrazovaniya SSSR*. (pp. 223–224). Odessa. [in Russian].
- Koperzhyns'kyj, K. (1927). *Bibliografichni uvahy do istorii ukrains'koi knyhy 80-90-kh rokiv KhIKh stolittia v Odesi. Pratsi Odes'koi tsentral'noi naukovoï biblioteky, 1*, 170. [in Ukrainian].
- Kudlach, V. (2001). *Tut mif i dostovirnist' khodiat' poruch. Chornomors'ki novyny, 15 hrudnia*. [in Ukrainian].
- Levchenko, V. V. (2010). *Istoriia Odes'koho instytutu narodnoi osvity (1920–1930 rr.): pozytyvnyj dosvid nevdaloho eksperymentu*. Odessa: TES. [in Ukrainian].
- Levchenko, V. V. (2009). *Muzychka Andrij Vasyl'ovych. Odes'ki istoriky. Entsyklopedychne vydannia. Tom 1 (pochatok XIX – seredyna KhKh st.)*. Odessa: Drukars'kyj dim. [in Ukrainian].
- Levchenko, V. V., Petrovs'kyj, E. P. (2008). «Aresh-tuvaty iak ukrains'koho esera...» (do biohrafii profesora filosofii ta pedahohiky Odes'koho derzhavnoho universytetu Mykhajla Hordiiivs'koho). *Z arkhiviv VUCHK–HPU–NKVD–KHB, 1/2*, 415–432. [in Ukrainian].
- Levchenko, V. V. (2012). *Postat' vchenoho na tli natsional'noi revoliutsii 1917–1921 rr.: istoryk literatury A. V. Muzychka (1886–1966). Natsional'na revoliutsiia: zahal'noievropejs'ka tradytsiia ta ukrains'kyj kontekst. Ivano-Frankivs'k*. [in Ukrainian].
- Lysh borotys' – znachyt' zhyt'! (1987). *Abstracts of Papers '87: 100-richchiu z dnia publ. zb. I. Franka "Z vershyn i nyzyn"*. Odessa. [in Ukrainian].
- Markushevskaja, R. F. (1962). *Yvan Franko – krytyk y yssledovatel' v bor'be za Shevchenko* [Ivan Franko – critic and researcher in the struggle for Shevchenko] (*Extended abstract of Candidate's thesis*). Odessa. [in Russian].
- Markushevs'kyj, P. T. (1957). *Vyvchennia tvorchosti Franka v serednij shkoli*. Odessa. [in Ukrainian].
- Mysechko, A. (2006). *Do istorii zv'iazkiv Ivana Franka z Odesoiu. Filosofs'ki poshuky, XXI/XXII*, 64–69. [in Ukrainian].
- Mykhajlutsa, M. I. (2010). *Antyukrains'kist' relihijnoi polityky rumuns'koi administratsii v "Transnistrii"* (1941–1944 rr.). *Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu, XXVIII*, 245–248. [in Ukrainian].
- Muzychka, A. V. (1927). *Shliakhy poetychnoi tvorchosti Ivana Franka*. Kh.; Odesa: DVU. [in Ukrainian].
- Muzychko, O. (2011). *Vysoke cholo henii: Ivan Franko v Odesi. Den', 8–9 zhovtnia*. [in Ukrainian].
- Muzychko, O. (2011). *Volodymyr i Natalia Lazurs'ki: soiuz Kaliopy ta Mel'pomeny zadlia rozvytku ukrains'koi kul'tury. In V. M. Khmars'kyj (Ed.), Chornomors'ka khvyliia Ukrains'koi revoliutsii: providnyky natsional'noho rukhu v Odesi u 1917–1920 rr.* Odessa: TES. [in Ukrainian].
- Muzychko, O. Ye. (2009). *Klepats'kyj Pavlo Hryhorovych. Odes'ki istoriky. Entsyklopedychne vydannia. Tom 1 (pochatok XIX – seredyna KhKh st.)*. Odessa: Drukars'kyj dim. [in Ukrainian].
- Na dopomohu shkoli: Praktychni rekomendatsii kafedry filolohichnoho fakul'tetu*. (1956). – Odessa. [in Ukrainian].
- Nedzvids'kyj, A. (1975). *Z vidhukiv marksysts'kolennins'koi krytyky pro Franka. Ukrains'ke literaturoznavstvo, 23*, 3–10. [in Ukrainian].
- Pavliuk, M. V. (1956). *Ivan Yakovych Franko v Odesi. Pratsi Odes'koho derzhavnoho universytetu im. I. I. Mechnykova, 146*, 110. [in Ukrainian].
- Pan'kov, A. Y. (1982). *Ukraynskaia prohressyvnaia krytyka v kanun pervoj russkoj revoliutsyy v bor'be za narodnost' lyteratury: (Polemika Y. Franko y Lesya Ukraynky)* [Ukrainian progressive criticism on the eve of the first Russian revolution, in the struggle for the people's literature: (Polemics Ivan Franko and Lesia Ukrainka)] (*Extended abstract of Candidate's thesis*). Odessa. [in Russian].
- Popovych, T. (1929). *1-sha Mis'ka Biblioteka Okr. P. O. imeni Iv. Franka v m. Odesi. Zapysky Ukrains'koho bibliografichnoho tovarystva v Odesi, 2–3*, 140–143. [in Ukrainian].
- Pratsi Odes'koho derzhavnoho universytetu im. I. I. Mechnykova* (1956). Odessa. [in Ukrainian].
- Pchelinceva, M. M. (1963). *Ivan Franko – bibliograf ukrainskoj literatury*. [Ivan Franko – Ukrainian literature Bibliography] (*Extended abstract of Candidate's thesis*). – Odessa. [in Russian].
- Rakovs'ka, N. (1983). *Ivan Franko v otsintsi rosijs'koi prohressyvnoi i marksysts'koi krytyky. Ukrains'ke literaturoznavstvo, 40*, 37–42. [in Ukrainian].
- Saienko, I. I. (1977). *Franko pro dialektychnyj zv'i-azok natsional'noho j internatsional'noho v istoryko-literaturnomu protsesi. Ukrains'ke literaturoznavstvo, 28*, 34–41. [in Ukrainian].

- Semeniv, M. (1928). Pereklady Iv. Franka z Menandra. *Slavia*, Roč. VII, seš. 2, 430–432. [in Ukrainian].
- Solodova, V. V. (1999). Dovoieni muzei Odesy. Abstracts of Papers '99: *Pivden' Ukrainy*. (pp. 132–138). Odesa: AstroPrynt. [in Ukrainian].
- Golota, V. V. (1990). Scena iz spektaklya "Ukradene shhastya" I. Franko (Mixajlo – L. S. Zadniprovskij, Mikola – I. I. Tverdoxlib). Teatr im. Okt. revolyucii, 1947: Foto. *Teatral'naya Odessa*. Kiiv. [in Russian].
- Turchyna, L. V. (2010). Literaturnyj protses 1920-kh rokiv na pivdni Ukrainy kriz' pryizmu pohliadiv V. Gadzins'koho. *Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu, XXVIII*, 227–230. [in Ukrainian].
- Tuchapskyj, P. L. (1923). *Yz perezhytoho: Devianos-tye hody*. Odesa: Hos. yzd. Ukrayny. [in Ukrainian].
- Chepa, M.-L. A. (Ed.). (2010). *Ukrains'ka psykholo-hichna terminolohiia: slovnyk-dovidnyk*. Kyiv. [in Ukrainian].
- Nedzvids'kyj, A. V. (Ed.). (1957). *Frankivs'ki chytannia 1956 roku*. Odesa. [in Ukrainian].
- Franko, I. (1912). V dvadtsiat' p'iaty rokovyny smerti T. Shevchenka: ("Chvert' sotni lit projshlo vid tvoji smerti..."). *Vinok T. Shevchenkovi iz virshiv ukrains'kykh, halyts'kykh, rosij's'kykh, bilorus'kykh i pol's'kykh poetiv*. Odesa. [in Ukrainian].
- Franko, I. (1919). *Do svitla!: (Opovidannia aresh-tanta)*. Odesa. [in Ukrainian].
- Franko, I. (1918). *Zbirnychok tvoriv*. Odesa: Selians'ka samoosvita. [in Ukrainian].
- Franko, I. (1919). *Yzhak ta Zaits': Kazka z mali-unkamy*. Odesa: Koop. t-vo "Ukrains'ka knyzhka". [in Ukrainian].
- Franko, I. (1919). *Korolyk i Vedmid': Kazka z mali-unkamy*. Odesa: Koop. t-vo "Ukrains'ka knyzhka". [in Ukrainian].
- Franko, I. (1919). *Lisy ta pasovys'ka: Opovidannia kolyshn'oho povnomochnoho: Z zhyttia halyts'kykh selian*. Odesa. [in Ukrainian].
- Franko, I. (1919). *Lysychka-kuma; Vovk starshynoiu: Kazky z maliunkamy*. Odesa: Koop. t-vo "Ukrains'ka knyzhka". [in Ukrainian].
- Franko, I. (1905). *Yakby ty znav!: ("Yakby ty znav, iak mnoho vazhyt' slovo...")*. *Bahattia: ukrains'kyj al'manakh*. Od